

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/6 Spring 2016, p. 103-132

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9416>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 03.03.2016

✓ Accepted/Kabul: 07.06.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK – Doç. Dr.
Hüseyin GÖNEL

This article was checked by iThenticate.

CELALZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ'NİN RODOS FETİHNÂMESİ'NDEKİ MANZUMELER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Murat YILDIZ*

ÖZET

XVI. yüzyılın önemli devlet adamlarından biri olan Celalzâde Mustafa Çelebi, aynı zamanda bir tarihçidir. Tarih, din, edebiyat ve hukuk alanında eserler yazmış olan müellifin eserlerinden birisi de Rodos'un fethini konu alan fetihnâmesidir. Toplam yedi nüshası bulunan eser, dil ve anlatım bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup daha sade bir dille ve sefer esnasında kaleme alınmıştır. İkinci grup ise sonraki bir tarihte ve daha sanatlı bir dille yazılmıştır. Bu mensur eserinde Celalzâde girizgah, seferin sebebi, sefer için yapılan hazırlıklar, donanmanın harekete geçmesi, padişahın Rodos'a hareket etmesi, muhasara esnasında alınan diğer yerlerin fethi, Dulkadirli Ali Bey'in isyan etmesi, Rodos Adası ve Kalesini tasvir, kuşatma esnasında şehit düşen askerlerin tavsifi ve Rodos'un fethine düşülen tarihler hususunda toplam 108 beyitlik manzumelere yer vermiştir.

Rodos Fetihnâmesi'nin özellikle ikinci grubunu oluşturan nüshalarda Celalzade'nin, edebî maharetini yansıtmaya arzusunu görmek mümkündür. Olayların anlatımında, yer ve kişilerin tasvirini konu alan mensur kısımlarda adeta şiirimsi bir üslup kullanan müellif, eserinde sık sık değişik uzunluktaki manzum parçalara da yer vermiştir. Bir tarihi olayı konu almasına rağmen, müellifinin güçlü kalem ve edebî yeteneğini yansıtmaya bakımından Rodos Fetihnâmesi sadece bir tarihî eser değil, aynı zamanda bir edebî eser özelliği de taşımaktadır. Dolayısıyla Rodos Fetihnâmesi, konu aldığı olay hakkında verdiği ayrıntılı bilgi ile tarihçilerin, dil ve üslubuyla da edebiyat tarihi araştırmacılarının ilgisini hak edecek bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Celalzâde Mustafa Çelebi, Rodos, Fetihnâme, Rodos Fetihnâmesi, manzume.

* Doç. Dr. Namık Kemal Üniversitesi, FEF Tarih Bölümü, El-mek: muratyildiz@nku.edu.tr

A REVIEW ON PIECE OF VERSES IN THE FATHNĀME OF RHODES OF DJALĀLZĀDE MUSTAFĀ ĆELEBI

ABSTRACT

Djalālzāde Mustafā Ćelebi, who was also a historian, one of the important government official in the XVIth century. He was an author who wrote some books on history, religion, literature and law. The Fathnāme of Rhodes, is one of his book, wrote about conquest of Rhodes. Total works with seven copies, in terms of language and narrative forms are divided into two groups. The first group was written with more simple language and in during battle. The second group was written at a later date and a with colorful language. Djalālzāde used 108 couplet piece of verses in this prose work, for introduction and about the battle reason, the preparations for battle, the movement of the fleet, moving Sultan to Rhodes, the conquest of the other places capture during siege, Dhu'l-Kadrlu Ali Bey's rebellion, delineate Rhodes Island and castle, depicting soldiers who died during the siege and to compose a chronogram to commemorate the date of the conquest of Rhodes.

Especially in the second group of volumes of The Conquest Book of Rhodes, Celalzade's will to express his literary skills can be seen. In detailing of events, describing places and persons in a poetic style, he often used narrative poetry in several longitude. Although the Conquest Book of Rhodes details a historical event, owing to the literary skills of the writer, the book is also a literary work. In sum, the Conquest Book of Rhodes, in terms of the events -which it details and give information of- it merits attention of historians, with respect to the language and the literary style it merits attention of Literature Historians.

STRUCTURED ABSTRACT

One of the eminent statesman of the XVIth century Djalālzāde Mustafā Ćelebi's work which details Conquest of Rhodes named after *Fathnāme-i Rodos* veya *Fathnāme-i Cezire-i Rodos*. At total it has got seven issues; and two different versions. First version was written in more simple manner containing less poems; whereas the second version which consists of several issues, was written afterwards in more elaborated style with some annexes. Four of the first group of issues are found in the Library of İstanbul University (TY, nr. 501, 833, 2599, 2628). The other in Millet Library (Ali Emirî, nr. 289), one of the issues of the writer's work which are same as *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*'s related parts; one of them is found in Üsküdar Hacı Selim Ağa Library (nr. 757), and the other is found in Nuruosmaniye Library (nr. 3170).

Although the conquest book is a poetic work, both poetic skills of the writer and conception of narrative historiography of his time, particularly in the second version many narrative poetry was used. In the Rhodes Conquest Book in 12 different places there are verses, the longest thirty seven verses and the shortest 2 verses. As an introduction in the first version issues there are 4+33 = 37 long verses, whereas in the second version there are 11 verses narrative poetry. In this work,

Turkish Studies

about the reason of the expedition 2; making the decision of the expedition and the preparations 3; setting of the fleet to Rhodes 6; description of the fleet 4; regarding to Sultan's departure to Rhodes 3; the conquest of the other parts during the siege (4+4+3), for criticising disobedient Dhu'l-Kadrlu Ali Bey 9; for description of departing fleet 3; for the description of Rhodes Island and the fortress of Rhodes 4, for description of the dying soldiers 5, and for historical notes of the conquest of Rhodes 10 verses at total one hundred and eight verses. And the narrative poetry titled *Kasîde-i li-münşîhi* is 11 verses long, and it is about praise of Solomon the I.

In the introduction of first version of his work after praising Allah, the Prophet and the Soltan of his time Solomon the First along 33 verses (1-27 verses), he explains the raison why he wrote this work (28.-33. verses). In this part the writer used literary art namely; repetition, metaphor and similitude. Introduction of the second version of his work, in order to describe the raison of the expedition and the preparations for the expedition the writer wrote with the title two verses *Kit'a*; and 3 verses *Kit'a-yı li-münşîhi* at total 5 verses and in these narrative poetry he used oxymoron and concordance.

In the 6 verses narrative poetry, the writer detailes departure of the fleet from İstanbul to Rhodes, after having finished the preparations. In order to enchance the narration he used narrative arts namely; exaggeration and concordance. As a matter of course the writer did not neglect the fleet. Indeed the writer wrote 4 verses narrative poetry to describe the fleet, titled *Nazm* in which he used exaggeration and concordance.

Having completed the preparations the fleet departs, afterwards time comes for the army who has just finished the preparations. The writer detailes The Soltans starting the conquest in two different places in 3 and 5 verses narrative poetry. In the 3 verses narrative poetry titled *Kit'a-yı li-münşîhi* the army who has started moving with the Soltan was described whereas in the 4 verses narrative poetry titled *Nazm-ı li-münşîhi* sendoff of the Soltan was described. In this narrative poetry he used literary arts: metaphors by saying the soldiers have risen like the sea and he used concordance by using the words namely; lion, tiger, panther and dragon and and so forth.

Regarding to the conquest of some places during the expedition Djalalzâde delivered information both with the text and poetry. About the subject in three different places four, four and three verses poetic narrations was written. By the first four verses titled *Mesnevi-yi li-münşîhi* the writer, gives the very first sign of good news of the conquest. The writer by adresssing "*Ey kılîk-i sühen*" hue; for making similarity between the mouth and the key he used similitude in this part. In the second four verses titled *Şî'r-i li-mü'ellîfi* the writer detailes the conquest of Iskaradin Fortress, the colouring of the mountains by the blood of the enemy he assimilates to a tulip garden, he uses similitude. In the narrative poetry three verses titled *Nazm-ı li-münşîhi* the writer detailed the delivery of the good news to the Soltan; and happiness, contentment of him by the news of the conquest. In this part by expressing the reach of good news not to the Soltan himself but to the threshold of his land, the writer used metonymy.

Turkish Studies

Another significant event which had taken place during the expedition was rebel of Dhu'l-Kadrlu Ali Bey, the event was detailed in Djalālzāde Mustafā Ćelebi's narrative poetries. In nine verses narrative poetry titled *Mesnevi-yi li-mü'ellifi* the writer gave advise to the wise people. In short he expressed life in the world as mortal, and he emphasised that, mankind should not be deceived by the worldly possessions and take pride in it. By using the Word "wouldn't it gaze" he used the art of inquiry; and used the art of repetition by using the Word government in a verse twice.

In the narrative poetry Djalālzāde detailed taking action of the army for the siege. The writer, described the fleet who has started the expedition after having discussed among the military officers in Bağça-i Cem in Rhodes, in three verses narrative poetry. In these verses titled *Şi'r-i li-münşihi* the writer, by assimilating ships to walking tents used the literary art of similitude, and by envisaging the spades in the ship praying fort he conquest, he used the literary art of personification.

Description of the aim of the expedition of the Island Rhodes and the Rhodes Fortress, by Djalālzāde, both prose and narrative poetry are used. Four verses narrative poetry titled *Nazm-ı li-münşihi* in the first verses he uses "tenâsüp"; and in the last verse assimilating earth to a gold mine he uses the literary art of similitude.

For the conquest of Rhodes, which has very solid walls, a burdensome cost was paid. Despite the successive attacks, the fortress could not be obtained. Moreover thousands of soldiers fell martyr. He described of the martyring soldiers during the siege in five verses narrative poetry. The writer assimilated ditch, where the soldiers fell martyr, to the garden of Eden.

Djalālzāde in his work in conclusion mentioned the dates which several poets gave details of. It is significant that Djalālzāde who had a great poetic skills had not given dates of the Conquest of Rhodes. In order to fulfill this need he mentioned the dates had been given by the others. In this respect, narrative poetry of Divittar Mehmed Ćelebi's three verses and Mevlana Muhyiddin Birader's Persian four verses and another poets-whom he had not mentioned his name of.

In consequences we can say that: Especially in the second group of volumes of The Conquest Book of Rhodes, Djalālzāde's will to express his literary skills can be seen. In detailing of events, describing places and persons in a poetic style, he often used narrative poetry in several longitude. In order to describe Rhodes Island and the Fortress of Rhodes; heroic battle of the army; praising the chivalry of the statesmen and for criticising negligence and treason of the statesmen; praise for the Soltan, explaining the reason of the expedition, preparations for the expedition; detailing the start of the fleet for the expedition; Soltan's departure from İstanbul; describing the places where he lodged the writer used narrative poetry. Although the Conquest Book of Rhodes details a historical event, owing to the literary skills of the writer, the book is also a literary work. In sum, the Conquest Book of Rhodes, in terms of the events -which it details and give information of- it merits attention of historians, with respect to the language and the literary style it merits attention of Literature Historians.

Turkish Studies

Keywords: Djalâlzâde Mustafâ Çelebi, Rhodes, fathnâme, Fathnâme of Rhodes, piece of verse.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihinden takriben bir asır sonra ilk örneklerini görmeye başladığımız Osmanlı Tarih yazıcılığı, özellikle XV. yüzyılın ikinci yarısında (Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde) önemli gelişmeler kaydetmiş; sonraki yüzyılda ise hem verilen eserlerin sayısında hem de çeşitliliğinde artış görülmüştür. Ahmedî'nin manzum *Tevârih-i Dâstân-ı Mülûk-i Âl-i Osmân*'ı ile başlayan bu süreçte, tarihî takvim, genel dünya tarihi, tevârih-i âl-i osman, fetihnâme, şehnâme, selimnâme, süleymannâme ve vekayinâme türlerinde çok sayıda eser telif edilmiştir¹. Konumuz olan eser, bunlardan fetihnâme türünün bir örneğidir.

Konuya öncelikle fetihnameler hakkında kısa bilgi vererek başlamak yerinde olacaktır. Fetihnâme, anlamı “elde etmek, açmak, kazanmak, almak” olan Arapça *fetih* kelimesiyle Farsça “mektup, ferman, mecmua, kitap” anlamına gelen *nâme* kelimesinden meydana gelmektedir (Aksoy, 1997, s. 7; Aksoy 2002, s. 800; Redford-Leiser, 2008, s. 1; Çolak, 2015, s. 376). Günümüze intikal eden örnekler çerçevesinde fetihnâmeleri iki gruba ayırmak mümkündür. Birincisi kazanılan zaferin ilan mektubu türündeki fetihnâmeler olup yabancı hükümdarlara, bağlı krallara, valilere ve şehzâdelere gönderilirdi. İkinci gruptakiler ise bir zaferin süslü bir dille anlatımını içeren, manzum veya mensur ya da her iki özelliği de taşıyan tarih eserleridir (Lewis, 1991, II, s. 839; Üngün, 1965, s. 101; Pakalın, 1983, I, s. 614; Karacan, 1991, s. 5; Pedani-Fabris, 1998, s. 181; Çevikel, 2000, s. 65; Gül, 2013, s. 313). Zafernâme ya da gazanâme (Üngün, 1965, s. 101) olarak da bilinen ikinci grup fetihnâmeler birer sefer, kuşatma veya zaferin hikâyesi olup, resmî görevliler tarafından kaleme alındığı gibi görevi fetihnâme yazmak olmayan şahıslar tarafından da kaleme alınmıştır (Aksoy, 1995, XII, 471; Pakalın, 1983, I, s. 615; Gürbüz, 2015, s. 631). Birinci grup fetihnamelere *Ankara Savaşı Fetihnâmesi*² ile *Karaboğdan Fetihnâmesi*³; ikinci grup fetihnâmelerine ise *Fetih-nâme-i Sultan Mehmed*⁴, *Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi*⁵, *Ağrıboz Fetihnâmesi*⁶, *Cerbe Fetihnâmesi*⁷, *Kıbrıs Fetihnâmesi*⁸, *Fetih-nâme-i Tiflis*⁹, Halisî'nin *Zafernâme*'si¹⁰, *Çehrin Zafernâmesi*¹¹, *Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad*¹², Harimî'nin *Zafernâme*'si¹³, *Revân Fetihnâmesi*¹⁴ ve *Sâika-i Zafer*¹⁵ örnek verilebilir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, *FSM İlmî Araştırmalar ve İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (2013) Bahar, s. 271-288.

² İsmail Aka, “Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi”, *Belgeler*, XI/15 (1981-1986), s. 5-22.

³ A. Decei, “Un Fetih-nâme-i Karaboğdan (1538) de Nasuh Matrakçı”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara 1953, s. 113-116.

⁴ Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, Maarif Vekaleti, Ankara 1955, s. 1-322; Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultân Mehmed (İnceleme-Metin)*, haz. Ruşan Türken (Duman), YYLT, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, s. 180-411.

⁵ Tâcî-zâde Tuğrâyî Cafer Çelebi, *Mahrûsa-i İstanbul Fetih-nâmesi* (921/1515) Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1331, s. 1-24.

⁶ Ahmed Ateş, “Ma'nevî ve Ağrıboz Fetihnâmesi”, *Fatih ve İstanbul*, I/3-6 (1953-1954), s. 287-299.

⁷ Zekeriyazade, *Ferah Cerbe Fetihnâmesi*, haz. Orhan Şaik Gökyay, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1980.

⁸ Nuri Çevikel, “Kıbrıs Fetihnameleri Hakkında Yeni Bir Gelişme: Avusturya Milli Kütüphanesi (Viyana) Fetihnâmesi”, *Üçüncü Uluslar Arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (13-17 Kasım 2000)*, c. 1, Gazimağusa 2000, s. 65-86.

⁹ Gürcüzâde, *Fetihnâme-i Tiflis*, haz. Tsisana Abuladze, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Yazmalar Enstitüsü, Tiflis 1975.

¹⁰ Yaşar Yücel, “Yeni Bulunan II. Osman Adına Yazılmış Bir Zafer-nâme”, *Belleten*, 43/170 (1979), s. 327-364; Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler: II. Osman Adına Yazılmış Zafer-nâme*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1983.

¹¹ Ahmet Ölmez, “Behçetî Hüseyin Efendi ve Zafername Adlı Eseri Hakkında Bir Tespit”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, sayı: 1 (2001), s. 184-199.

Turkish Studies

İkinci grup fetihnâmeler, çoğunlukla savaş veya sefer sırasında veya hemen akabinde kaleme alındıklarından tarihî araştırmalar bakımından iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi, müelliflerinin şahitlik ettikleri olayları içeren birer sefer/savaş günlüğü niteliğinde olması, ikincisi ise ilgili oldukları konular hakkında başka hiçbir kaynakta rastlanılmayacak ölçüde ayrıntılı bilgi vermesidir (Atçeken, 1966, s. 1; *TDEA*, 1979, III, s. 209; Birinci, 1988, s. 7). Özellikle konu aldıkları seferlerin nedenleri, yapılan hazırlıklar, ordunun sevk edilmesi, konaklanan yerler, yürüyüş mesafe ve süresi, orduların vaziyeti, savaş meydanındaki mücadele, harp taktikleri, yaşanan kahramanlıklar ve başarılar, kayıplar, yapılan antlaşmalar ve ordunun geri dönüşü gibi konular hakkında fetihnâmeler mufassal bilgi vermektedir (Karacan, 1991, s. 5). Dolayısıyla birinci elden kaynaklar grubuna giren fetihnâmelerin verdikleri bilgilerin tarihî olayların aydınlatılmasına sağladığı katkı tartışılmazdır. Ancak müelliflerinin ya bir devlet görevlisi veya yazdığı eserden dolayı bir beklenti içerisinde olmaları veyahut da hoşla gitmeyecek şeyler yazmadan kaynaklanacak tepkilerden çekinmeleri nedeniyle fetihnâmelerin her zaman objektif bilgi içerdiğini söylemek güçtür (Erzi, 1950, s. 612-613). Dolayısıyla fetihnâmelerde yer alan konular hakkında sağlıklı değerlendirmelerde bulunmanın yolu, diğer kaynakların verdikleri bilgilerle mukayese etmekten geçmektedir.

1. Rodos Fetihnâmesi

Bir savaş, sefer veya zaferin hikâyesi olan mecmua tarzındaki birçok fetihnâme günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlardan konumuz olan ve Rodos'un alınışını anlatan Rodos Fetihnâmesi'nin müellifi, Osmanlı bürokrasisinin XVI. yüzyılına damga vurmuş parlak bürokratlardan biri olan Celalzâde Mustafa Çelebi'dir (Ayrıntılı bilgi için bk. Ménage, 1991, II, 400; Gökbilgin, 1963, s. 61-62; Kerlake, 1993, s. 260; Demirtaş, 2009, s. XII-XXI). Başarılı bir devlet adamı olduğu gibi velud bir yazar da olan müellifin gerek telif gerekse tercüme ettiği birçok eseri bulunmaktadır (Demirtaş, 2009, s. XXXII-XLVII).

Bilindiği üzere Kanuni'nin 1522 (928)'deki Rodos Seferi hakkında değişik yazarlar tarafından kaleme alınmış birkaç fetihnâme bulunmaktadır. Bunlar arasından en önemlisi Celalzâde'nin telif ettiği ve *Fetihnâme-i Rodos* veya *Fetihnâme-i Cezîre-i Rodos* gibi adlarla anılan fetihnâmedir. Celalzâde'nin bir üst düzey devlet adamı olarak sefere iştirak etmiş olması, görevi icabı ordunun komuta kademesiyle yakın temasta olması, olayların çoğunu bizzat yerinde gözlemlemiş bir tarihçi olması, eserini önemli kılmaya fazlasıyla yetmektedir. Başlangıcından bitişine kadar sefer sürecinde yaşanan gelişmelerin neredeyse tamamına yakını ihtiva eden Rodos Fetihnâmesi'nin konuyla ilgili verdiği ayrıntılara, başka kaynaklarda rastlamak mümkün değildir.

Dil, üslup ve anlatım tarzı bakımından Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi'nin mevcut nüshalarını iki gruba ayırabiliriz. Müellifin sefer esnasında veya seferin hemen akabinde sade bir dille kaleme aldığı tahmin ettiğimiz nüshalar (ilk versiyon) birinci grubu; *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik* adlı eserinde Rodos'un fethini konu alan 51a-81b yaprakları arasındaki kısım ile aynı olan nüshaları (son versiyon) ise ikinci grubu teşkil etmektedir. Beş nüshası bulunan birinci

¹² Nermin Yıldırım, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad), Tahlil ve Metin*, YYLT, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005; Ömer Kucak, *Zafer-nâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, YYLT, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007, s. 1-73.

¹³ Hasan Dünder, *Rahîmîzâde İbrahim (Harîmî) Çavuş'un Gence Fetihnâmesi Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Kritikasyonu*, YYLT, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006. Yine kısmen bu eserle ilgili olan bir çalışma için bk. Mustafa Karanfil, *Harîmî'nin Zafer-nâme ve Goncası'na Göre Özdemiroğlu Osman Paşa*, YYLT, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

¹⁴ M. Münir Aktepe, *1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetih-Namesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 39-70.

¹⁵ Hüseyin Hüsnü, *Sâika-i Zafer*, İstanbul 1292.

gruba ait nüshaların dördü İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 501, 833, 2599, 2628)'nde, birisi de Millet Kütüphanesi (Ali Emirî, nr. 289)'nde yer almaktadır. Zeki Atçeken bu nüshaları 1966 yılında mezuniyet tezi olarak hazırlayıp¹⁶ ilim âleminin istifadesine sunmuştur. Müellifin eseri *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*'in Rodos'un fethini konu alan kısmıyla aynı olan ikinci grup nüshaların birisi Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (nr. 757)'nde, diğeriye Nuruosmaniye Kütüphanesi (nr. 3170)'inde yer almaktadır. Bu nüshalar 2000'de yüksek lisans seminer ödevi olarak hazırlanmış¹⁷, daha sonra 2011¹⁸ ve 2013'te¹⁹ yayımlanmıştır. Öte yandan eser, 2009 yılında hazırlanan tezin bir parçası olarak 2009 yılında Funda Demirtaş tarafından da çalışılmıştır²⁰. Bu çalışmamızda birinci grup nüshalarını **İM** (İstanbul-Millet kütüphaneleri) nüshaları, ikinci grup nüshaları **SN** (Selim Ağa-Nuruosmaniye kütüphaneleri) nüshaları ve *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*'i ise **TM** şeklinde belirteceğiz.

Öncelikle eserin nüshaları hakkındaki tartışmalara kısaca bakalım. Nüshaların üslubundan ve Celalzâde'nin *Tabakatü'l-memâlik*'inde Rodos'un fethine genişçe yer vermiş olmasından yola çıkan Ağâh Sırrı Levend, **İM** nüshalarının Mustafa Çelebi'ye ait olmaması gerektiğini ileri sürmüştür (Levend, 1966, s. 41-42). Buna karşılık bu nüshalar üzerinde çalışan Zeki Atçeken ise, Celalzâde'ye ait *Nişânî* mahlasını içeren "*Nişânî bast edüp fers-i rivâyet / Sefer ahvâlini eyle hikâyet*" beytinin nüshalarda yer almış olmasından (Atçeken, 1966, s. XIII-XIV) dolayı eserin Celalzâde'ye ait olduğunu belirtmektedir. Nitekim müellifin aynı mahlası eseri *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*'in değişik yerlerinde de kullanmış olması²¹ Atçeken'in bu görüşünü teyit etmektedir. Bu çalışmamız vesilesiyle yapmış olduğumuz bir tespit de, **İM** nüshalarının Celalzâde'ye ait olduğu hususundaki şüphe ve tereddütleri tamamıyla izale eder niteliktedir: **İM** nüshalarının girişindeki 33 beyitlik manzumeler ile Celalzâde'nin **TM**'deki Kanuni'nin doğu seferi ile ilgili bölümün başında yer alan (Demirtaş, 2009, s. 516-518 / vr. 304b-305b) manzumeler aynıdır. Dolayısıyla gerek bu karineler gerekse daha önce Yıldız tarafından yapılan tespitler (Yıldız, 2013, s. 37-45) sonrası bugün artık **İM** nüshalarının Celalzâde Mustafa Çelebi'ye ait olduğu neredeyse kesinlik kazanmış olmakla, Atçeken'in görüşleri teyit edilmiştir.

İM nüshalarının müellifini isabetle teşhis eden Atçeken'in, aynı başarıyı **İM** ile **SN** nüshaları arasındaki ilişki hususunda sergileyemediği görülmektedir. Onun, **İM** ile **SN** nüshaları arasındaki benzerlikler hususunda dile getirdiği "*baş ve sonlarında hiçbir benzerlik bulunmadığı gibi, iç kısımlarında da benzer taraf pek nadirdir. Ancak üçüncü sahifeden itibaren bir iki satır benzerliği vardır. Diğer bulunan benzerliklerinde kelime kelime uygunluğu mevcut olmayıp yalnız vak'a benzerlikleri bulunmaktadır*" (Atçeken, 1966, s. VII) şeklindeki görüşleri ise artık ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira her iki nüsha grubu arasındaki benzerlikler, Atçeken'in ifade ettiği kadar çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. En az on iki yerde her iki nüsha grubundaki beyit, şiir, paragraflarda neredeyse kelimesi kelimesine benzerlikler bulunmaktadır (Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Yıldız, 2013, s. 37-45). Dolayısıyla Atçeken'in, üzerinde çalıştığı nüshaların dışında kalan **SN** yazmalarının Celalzâde'nin eseri olmadığı (Atçeken, 1966, s. V-VII) ile ilgili tespitinin bugün artık geçerliliğini yitirdiği söylenebilir. **SN** nüshalarının müellifinin Celalzâde Mustafa Çelebi olduğu gerek Yıldız'ın gerekse Funda Demirtaş'ın çalışmalarından sonra artık kesinlik kazanmış; nüshaların, müellifin *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik* adlı eserindeki Rodos'un fethini

¹⁶ Zeki Atçeken, *Fetih-nâme-i Rodos*, mezuniyet tezi, İÜ, nr. 4145, İstanbul 1966.

¹⁷ Murat Yıldız, *Fetih-nâme-i Cezîre-i Rodos*, Yüksek Lisans Seminer Ödevi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2000.

¹⁸ *Rodos'un Fetih Günlüğü: Fetih-nâme-i Cezîre-i Rodos*, haz. Murat Yıldız, Bayrak Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁹ *Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi (inceleme-metin)*, haz. Murat Yıldız, Libra, İstanbul 2013.

²⁰ Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*, YDT, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s. 93-140 (vr. 51a-81b).

²¹ Meselâ Mohaç seferini anlatan kısmın başında, *Nişânî ol şehin bendesiyüz / Kemîne bende-i efgendesiyüz* (Demirtaş, 2009, s. 175); *Nişânî'nin kabûl ola du 'âsı / Cenâb-ı Hakk'dan ümid ü recâsı* (Demirtaş, 2009, s. 226).

Turkish Studies

konu alan 51a-81b sayfaları arasındaki kısım aynı olduğu açıklığa kavuşturulmuştur (Krş. Demirtaş, 2009, s. 93-140; Yıldız, 2013, s. 69-159). Dolayısıyla **İM** ve **SN** nüshaları arasında sıkı bir bağ vardır ve bu bağ, her iki nüsha grubunun müellifinin Celalzâde Mustafa Çelebi olduğunu ispatlamaya yetecek niteliktedir.

Ancak söz konusu deliller, konuyla ilgili akla gelen şu sorunun cevabını aramaktan bizi vaz geçirmeye yetmemektedir: Müellifi aynı olmasına rağmen her iki nüsha grubu arasındaki farklılık nasıl izah edilebilir? Kuvvetle muhtemeldir ki, birinci grubun (**İM** nüshaları) istinsah edildiği yazmayı müellif, ya sefer müddeti zarfında, ya da seferden döner dönmez, sefer esnasında tuttuğu notlara dayanarak hazırlayıp padişaha takdim etmiştir. İkinci grup nüshaları ise sonraki bir tarihte, eserin bu ilk versiyonundaki bilgilere dayanarak daha münşiyâne bir üslupla yazmış ve bunu, aynı zamanda eseri *Tabakâtü'l-memâlik*'teki ilgili yere de derç etmiştir (Demirtaş, 2009, s. XXXIV). Celalzâde'nin *Tabakâtü'l-Memâlik*'ini doktora tezi olarak çalışmış olan Demirtaş'ın, Sehî Bey'in verdiği bilgilere dayanarak *Tabakâtü'l-Memâlik*'in telifinden çok önceleri, onun birer parçası olan bölümlerin yazılmış olduğu ve eserin yazım tarihine kadar âdeta hazır olarak bir köşede bekletilmiş olduğu (Demirtaş, 2009, s. LIII) hususundaki görüşleri de bu hususu teyit eder niteliktedir:

“945/1538 tarihlerinde Sultan Süleyman'ın ilk yıllarının seferlerini ve fetihlerini anlatan ve sonradan Tabakâtü'l-Memâlik'in bir parçası olan bölüm veya bölümlerin var olduğu anlaşılmaktadır. Tabakâtü'l-Memâlik dikkatli bir şekilde incelendiğinde Sultan Süleyman dönemi olaylarının bir kısmının birbirinden bağımsız “küçük formlar” a ayrıldığı, eser bir bütün olarak ele alındığında ise bunların birbirine kaynaşmış kompozisyonlar olduğu görülmektedir.”

Celalzâde'nin, iştirak ettiği seferlerle ilgili gözlemlerini not edip, daha sonra güçlü bir anlatımla esere dönüştürme yöntemini sadece Rodos Seferi için değil, onun dışındaki diğer bazı önemli olaylar (mesela Mohaç Seferi, Karaboğdan Seferi gibi) için de uyguladığı, ilgili seferler hakkındaki yazdığı müstakil bölümleri daha sonra *Tabakâtü'l-memâlik*'in birer parçası haline getirdiği görülmektedir (Demirtaş, 2009, s. XXXIV-XXXVI).

Rodos'un fethinin **SN** nüshalarında müellif tarafından daha sonraki bir tarihte yeniden kaleme alınmış olması, tabiatıyla anlatım biçimine de yansımıştır²². Olayın kahramanlarından bahsederken artık hayatta olmayanlar için merhum ifadesi kullanan müellif, sıcağı sıcağına kaleme aldığı ilk versiyonda bazı konularda ihmal ettiği ayrıntılara yer vermiş; bazı yerlere yeni bilgiler eklemiş; meydana gelen eş zamanlı olaylardan, meselâ Dülkadirli Şehsüvaroğlu olayı (Yıldız, 2013, 75-78, 98-100), İskaradin Kalesi'nin fethi (Yıldız, 2013, 95-98), Anadolu ve Rumeli askerinin orduya katılması (Yıldız, 2013, 92-94), Üsküdar-Aydın arasındaki menziller (Krş. Atçeken 1966, s. 30-31; Yıldız, 2013, 92-95) gibi konulardan ayrıntılı olarak bahsetme gereği de duymuştur. Onun son versiyona ilave ettiği bu konuları, eserinin ilk versiyonunu takdim ettikten soraki süreçte diğer görgü şahitlerinden öğrendiği düşünülebilir.

SN nüshalarının bariz bir özelliği de dil ve anlatım bakımından zengin bir işçilik ürünü olmasıdır. Bilindiği üzere çoğunlukla birkaç ay ya da bir veya iki mevsimde gerçekleşen tek bir olayı konu almaları sebebiyle fetihnâmeler, ilgili oldukları olaylar hakkında müelliflerine tek bir seçenek bırakmaktaydı: Dar bir zamanda gerçekleşen olayı detaylandırıp çekici-akıcı bir üslupla anlatmak. Verilen detayların sıkıcı bilgi yığını olarak kalmaması ancak akıcı bir üslupla mümkün olduğunu bilen fetihnâme yazarları da, müktesebatları çerçevesinde bütün edebî maharetlerini kullanarak konu aldıkları olayları renkli bir şekilde tasvir etmişlerdir. Böylece sıradan tarih eserlerinde bir ya da birkaç sayfadan anlatılan olay, neredeyse tek başına fetihnâmenin konusunu oluşturacak bir hacme ulaşmıştır. Detaya yoğunlaşmanın bir sonucu olsa gerek, sıradan bir olay fetihnâme yazarı elinde adeta sürükleyici bir roman veya heyecanlı bir sinema filmi gibi yeniden

²² Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Yıldız 2013, s. 46-52.

hayat bulmuştur. Çoğu fetihnâme yazarı kuru ve sıradan tarihî bilgiyi kıvrak bir üslup, akıcı bir dil, muhteşem bir tasvirle vererek, okuyucuyu âdeta anlattığı olayın içine çekmek suretiyle, okuyucuyla anlatılan olay arasındaki zaman ve mekân farkını ortadan kaldırmaktadır. Böylece okuyucuda anlatılan olayların neredeyse birer şahidi olma hissi uyandırıldığını söylemek abartılı bir yorum olmaz. Bu yönüyle fetihnâme yazarlarını birer romancı veya senariste benzetmek, teşbihi popülerleştirme riski taşısa da, onların anlatıkları olayları yeknesak ve basit bir şekilde değil de, hayal güçleri nispetinde hikâyeyi yeniden kurgulayarak ifade ettiklerini anlatma bağlamında benzetmenin işlevsel olduğu söylenebilir.

Rodos Fetihnâmesi'nin özellikle **SN** nüshalarında bu anlatım tarzının belirgin olduğunu, Celalzâde'nin hikâyeyi âdeta yeniden kurguladığını görmekteyiz. Renkli tasvirlerle hikâyeye canlılık ve derinlik, anlatıma akıcılık ve süreklilik katan müellifin, bürokraside temayüz etmeyi borçlu olduğu özelliğini yani inşa kabiliyetini âdeta bu eserle taçlandırdığını söyleyebiliriz. Eserin her satırında müellifin edebî maharetini sergileme arzusunu sezmemek mümkündür. Devrin tarihçilik anlayışının geldiği noktanın da onun bu arzusunu tahrik etmede pay sahibi olduğu gözden ırak tutulmamalıdır. Zira Osmanlı tarih yazıcılığında İdrisi Bitlisi ile başlayan İran ekolünün (Özcan, 2000, s. 487) etkisinin hissedildiği XVI. yüzyılda bu tarzda birçok eser yazılmıştır. Nitekim o tür eserlerden biri olan müellifin *Tabakatü'l-memâlik*'inde de “*terkip ve secilerden meydana gelen, uzun cümleler kullanan, ağdalı ve süslü anlatım*” göze çarpmaktadır (Demiştaş, 2009, s. LXXIII-LXXIV).

Müellif, anlatmak istediği şeyi, düzyazıyla anlatma imkânı tükeninceye kadar nesri zorladığını, ancak buna imkân kalmadığını gördüğünde nazma yöneldiğini görmekteyiz. Nitekim onun övgü, tasvir, kahramanlığın anlatımı gibi amaçlar için eserinde, “*kıt'a-yı li-münşihî*”, “*kasîde-i li-münşihî*”, “*nazm-ı li-münşihî*” ve “*mesnevi-yi li-münşihî*” gibi başlıklarla sık sık manzum parçalara yer vermiştir.

2. Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi'ndeki Manzumeler

İnşa kabiliyeti yüksek ve nazmetme yeteneği kuvvetli bir devlet adamının kaleminden çıktığı için Rodos Fetihnâmesi'nin manzumelerle bezeli bir şekilde yazılmış olması anlaşılabilir bir husustur. Daha eğitimini tamamlayamadan devlet hizmetine girmiş ve bulunduğu makamlarda hızla yükselmiş olmasının da müellifin yazı ve inşaadaki kabiliyetinden kaynaklandığı bilinmektedir. Celalzâde'nin eserlerinde, sahip olduğu bu yeteneğini yansıtmaya eğiliminde olduğu açıkça görülmektedir. Mesela bir tarih kitabı olan meşhur eseri *Tabakatü'l-memâlik*'te de bu kabiliyetini hissettirmenin ötesinde âdeta haykırmak suretiyle gösterdiğini söyleyebiliriz. Zira söz konusu eserin çeviri metnini (Demirtaş, 2009, s. 1-734) oluşturan 734 sayfanın 518 sayfasında onun çeşitli uzunluklarda manzumelere yer verdiği görülmektedir.

Celalzâde, Rodos Fetihnâmesi'nde on iki değişik yerde en kısıtı 2, en uzununu ise 37 beyitten oluşan manzumelere yer vermiştir. Girizgah olarak **İM** nüshalarında 4 + 33 = 37, **SN** nüshalarında ise 11 beyit uzunluğunda manzumeler bulunmaktadır. Seferin sebebi hususunda 2, sefere karar verilmesi ve sefer için yapılan hazırlıklara dair 3, toplanan donanmanın İstanbul'dan Rodos'a hareket etmesi hususunda 6, donanmanın tasviri sadedinde 4, padişahın Rodos'a hareket etmesi bağlamında 3, muhasara esnasında alınan diğer yerlerin fethi üzerine 11 (4+4+3), itaatsizlikte bulunan Dulkadirli Ali Bey'i eleştirmek için 9, harekete geçen donanmayı tasvir konusunda 3, Rodos Adası ve Kalesi'nin tasvirine dair 4, kuşatma esnasında şehit düşen askeri tasvir için 5 ve Rodos'un fethine düşülen tarihler²³ hususunda 10 beyit olmak üzere toplam 108 beyitlik, bir başka deyişle 216 mısralık manzumelere yer verilmiştir. Günümüze ulaşan ilk Osmanlı tarihi kabul edilen Ahmedî'nin *Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân* adındaki bütünüyle

²³ Bu manzumeler Celalzâde tarafından yazılmamıştır.

manzum olarak kaleme alınmış eseri toplamı 672 mısradır (Bk. Atsız neşri, 1949, s. 6-25). Bir mensur eser olarak kaleme alınmasına rağmen Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi'ndeki manzum parçalar, Ahmedi'nin eserindekilerle mukayese edildiğinde, onun yaklaşık üçte biri kadar (% 32) olduğu görülmektedir.

Bu kısa girişten sonra şimdi fetihnâmede yer alan manzumeleri, konu başlıklarına göre değerlendirmeye geçebiliriz.

a. Girizgâh Manzumeleri²⁴

Celalzâde'nin, şiirdeki kudretini sergileme arzusunu, daha eserin başında yer verdiği nazım örnekleriyle his ettirmeye başlamıştır. Eserin her iki versiyonunun başında yer alan manzumelerin büyük oranda birbirinden farklı olması dikkatlerden kaçmamaktır. **İM** nüshalarındaki şiir 4 + 33 = 37 beyitlik mesnevi iken, **SN** nüshalarında yer alan şiir ise bunun üçte biri nispetinde 11 beyitten oluşan bir mesnevidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, **İM** nüshalarının başında yer alan söz konusu mesnevi, gerçekte müellif tarafından Rodos Seferi için yazılmamıştır. Bu manzumeler, **TM**'deki Kanuni'nin doğu seferi ile ilgili olan “*Bu derece-i menî'a hazret-i pâdişâh-ı zafer-iktibâs Elkâs'ın kudûmü vâsıtasıyla diyâr-ı şark-ı rafz-istînâsa azîmet-i nusret-esâs itdikleri ve ol sefer-i feth-eserde vukû' bulan vâkı'ât beyanındadır.*” (Demirtaş, 2009, s. 516-518 / vr. 304b-305b) başlığı altında yer alan şiirin eksik (yer yer beyit, mısra, kelime veya harf eksiklikleri mevcuttur) ve birçok imlâ hatası içeren bir kopyasıdır. Dolayısıyla bu manzumeler, müellif veya müstensih tarafından Rodos ile ilgili olmayan bir başlıktan alınıp buraya kaydedilmiştir.

Müellif **İM** nüshalarında konuya besmeleden hemen sonra iki beyte yer vermek suretiyle başlamıştır (Atçeken, 1966, s. 1). *Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül* vezniyle yazılan beyitlerde müellif, *vücûd* kelimesini aynı beyitte iki kez tekrar ederek tekrar, Hz. Peygamber'i *pâdişâh* kelimesi ile ifade ederek istiâre gibi söz sanatları kullanmıştır. Beyitler “*Varlığın, yokluktan ancak Allah'ın varlığıyla kurtulabilir / İslâm dininin peygamberi Hakk'ın emriyle din düşmanlarıyla cihat ederdi.*” şeklinde günümüz diline aktarılabilir.

Vücûdun diyâr-ı 'ademden ilâh
Ma'mûr-i vücûduyla bula felâh

Emr-i Hakk ile dîn-i mübîn pâdişâh
Adû ile gazâ iderdî dâ'im âh

Müellif bu iki beytin ardından “*imdi zamân-ı sa'âdetlerinde Hazret-i Süleymân hazretleri rahmetullâhi aleyh asker-i islâm ile gazâ murâd idüp târîh-i mezbûrda Rodos kal'asının feth-i nusret ve teshîr-i hidâyet fetih-nâme-i Sultân Süleymân'dır, sene 928 Recebül'l-ferd fi yevm 18*” cümleleriyle konuyu takdim ettikten sonra 33 beyitlik bir mesneviye yer vermiştir (Atçeken, 1966, s. 1-4). *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle yazılan ilk beş beyitte müellif, dilin önemini, büyük bir nimet olduğunu, söz hazinesinin ilan edicisi ve doğru şekilde kullanıldığında insanı sevaplara ulaştıracağını vurgulamaktadır. Burada dil, hünerli bir doğana (*şehbâzı pür-hüner*) benzetilerek teşbih; *mülk-i hazân* ifadesiyle de istiâre gibi edebî sanatlarla yer verilmiştir.

1 Hüdâyâ [hamde]²⁵ gûyâ kıl zebânı
Sipâs ü şükre sarf olsun²⁶ zamânı

2 Nevâ-yı hamd ile kılsun terennüm
Kelâm-ı şükr ile itsün tekellüm

²⁴ Fetihnamedeki manzumelerin tahlili hususunda bana yardımcı olan kıymetli dostlarım Yrd. Doç. Dr. İbrahim Demirkazık, Yrd. Doç. Dr. Hasan Kaya ve Kemal Kumandaş'a teşekkür ediyorum.

²⁵ Demirtaş, 2009, s. 516.

²⁶ “itsün” (Demirtaş, 2009, s. 516).

- 3 Zebân²⁷ gencîne-i ilmün dilidir²⁸
Ma'ârif mülkünün tutar elidir
- 4 Zebân²⁹ [bir]³⁰ şâh-bâz-ı³¹ pür-hünerdir
Me'âni ol hümâya³² bâl ü perdir
- 5 Zebân âbâd ider mülk-i harâbı³³
Zebân irşâd ider râh-ı sevâbı

Beyitleri günümüz diline şöyle çevirebiliriz:

1. Ey Allahum! Dili şükür için söyleyici kıl, bütün zamanı dua ve şükre sarf olsun.
2. Dilimiz hamd sözleriyle terennüm etsin, hep şükür sözleriyle konuşsun!
3. Dil, ilim hazinesinin lisanı, maarif mülkünün tutar elidir.
4. Dil, hünerli bir doğandır, manası olursa hüma kuşunun kolu kanatıdır.
5. Dil, harap mülkünü şenlendirir, doğru yolu gösterir.

Sonraki 11 beyitte (6-16. beyitler) ise müellif sözü, Hz. Muhammed'e getirerek onun değişik vasıflarını över. *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle yazılan bu kısımda, dil peygamberler sultanının vafedici olarak nitelendirilmiş ve Allah'ın Resulü bir çerağa teşbih edilmiştir.

- 6 Zebân³⁴ vassâf-ı sultân-ı rüsüldür
Zebân³⁵ meddâh-ı bürhân-ı sübüldür³⁶
- 7 Resûl-i Hak şefâ'at-hâh³⁷-ı ümmet
Çerâğ-ı rûşen-i rûz-i kıyâmet
- 8 Hidâyet-bahş-ı gümrâhân-ı deycûr³⁸
Selâmet-verz-i müstâkân-ı rencûr³⁹
- 9 Ser-efrâz-ı⁴⁰ makâm-ı Kâb-ı Kavseyn
Hidîv-i şer'î sipeh⁴¹-sâlâr-ı kevneyn⁴²

²⁷ Bu kelime metinde her ne kadar “zebânı” olarak yazılmışsa da anlam ve vezin gereği “zeban” olması gerekiyor

²⁸ Bu kelime metinde “delîlidir” şeklinde yazılmışsa da anlam ve vezin gereği “dilidir” olmalı.

²⁹ Metinde her ne kadar “zebânı” olarak yazılmışsa da anlam ve vezin “zeban” olmasını gerektiriyor

³⁰ Demirtaş, 2009, s. 517.

³¹ Metinde “şeh-bâzı” olarak yazılan bu kelime anlam ve vezin gereği “şâh-bâz-ı” olmalıdır.

³² Demirtaş, 2009, s. 517. Atçeken, bu üç kelimeyi “me'âli ola himâye” şeklinde okumuştur.

³³ Metinde “hazânı” geçen bu kelime kafiye gereği “harâbı” olmalıdır. Nitekim **TM**'de de “harâbı” (Demirtaş, 2009, s. 517) şeklinde geçmektedir.

³⁴ Anlam ve vezin, metinde “zebânı” olarak geçen bu kelimenin “zeban” olmasını gerektiriyor

³⁵ Bu kelime metinde her ne kadar “zebânı” olarak yazılmışsa da anlam ve vezin gereği “zeban” olması gerekiyor

³⁶ Demirtaş, 2009, s. 517. Metinde bu kısım “bir cân-ı sebildir” şeklinde geçmektedir.

³⁷ Demirtaş, 2009, s. 517. Metinde “hân” şeklinde geçmektedir.

³⁸ “gümrâhân” (Demirtaş, 2009, s. 517). Metinde “kerâhân dîçün” şeklinde geçmektedir.

³⁹ Demirtaş, 2009, s. 517. Metinde mısra “Selâmet-i rûz-i müsebbana kân için” şeklinde geçmektedir. Bu beyitten sonra gelen “Tarab-efzâ-yı cân âsâ-yı mâ-zâğ / Nevâ-engîz-i sûh-ı bezm-i iblâğ” beyti **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

⁴⁰ Metinde “ser-ferâz” olarak geçen bu kelime anlam gereği “ser-efrâz” olmalıdır. Nitekim **TM**'de de “ser-efrâz” (Demirtaş, 2009, s. 517) olarak geçmektedir.

⁴¹ Metinde “sitye” olarak geçen bu kelime anlam gereği “sipeh” değildir. Nitekim **TM**'de de “sipeh” (Demirtaş, 2009, s. 517) olarak geçmektedir.

⁴² Bu beyitten sonra gelen **TM**'deki (Demirtaş, 2009, s. 517) “Dürr-i yektâ-yı bahr-ı lî ma'allah / Ser-engüştinin fermân-beri mah” beyti, **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

Turkish Studies

- 10 Musahhar ümmetine arsa-i hâk
Burâk⁴³ kadrine cevlângeh-i eflâk
- 11 Risâlet milkinün pâdişehidür⁴⁴
Nübüvvet tahtının sultanı dur[ur]⁴⁵
- 12 Kureyşî Haşimî Abtah-nesebdır
Hanîfî millet İbrahim nesebdır⁴⁶
- 13 İmâm-ı enbiyâ-yı sabıkîn ol
Hümâm-ı asfiyâ-yı lâhikîn ol⁴⁷
- 14 Gürûh-i enbiyâ içre ser-âmed
Ebü'l-Kâsım lakab nâmı Muhammed⁴⁸
- 15 Salât ile selâm ol kâm-kâra⁴⁹
Melâz-ı mücrimân ol şehsuvâra
- 16 Dahi âliyle ashâb-ı kirâma
Kamu anlardur ashâb-ı kerâme⁵⁰

6. Dil, peygamberler sultanının (Hz. Muhammed'in) vasf edicisi, onun yollarının delilinin övücüsüdür.

7. (O) Allah'ın resülü, ümmeti için şefaataçı, kıyamet gününün aydınlatan mumudur.

8. (Hz. Muhammed) karanlıkta yolunu kaybedenlere hidayet; dertli ve hastalara selamet verir.

9. (O, miraçtaki) Kâb-ı Kavseyin makamının baş tacı, şeriatın lideri ve iki cihanın komutanıdır.

10. Yeryüzü ümmetinin emrindedir, felekler de kıymetinin Burak'ı için dolaşacak yerdir.

11. O, peygamberlik mülkünün pâdişâhı, nübüvvet tahtının sultanıdır.

12. (O); Kureyş, Haşimî, Abtah kabilesinden, Hanefî milletinden İbrahim soyundadır.

13. O, geçmiş nebîlerin imamı, gelecekteki asfiyanın himmet edenidir.

14. Enbiyânın önde geleni, lakâbı Ebü'l-Kâsım ismi Muhammed'dir.

15. Salat ü selâm O bahtiyara ve günahkârların sığınağı olan o şanlı biniciye olsun.

16. Ve de ailesiyle etrafındaki bütün ashâb-ı kirâmına ki onlar kerâmet ahabıdır.

⁴³ Bu kelimenin metindeki imlası “berâk” şeklindedir.

⁴⁴ Metinde “pâdişâhıdır” şeklinde geçmektedir.

⁴⁵ “Risâlet mülketinin pâdişâhı / Nübüvvet tahtının sultan u şâhı” (Demirtaş, 2009, s. 517).

⁴⁶ Bu beyitten sonra gelen TM'deki “Harîm-i arş-ı a'lâdır matafı / Mübârek cisminin rahmet-ğilâfı” beyti (Demirtaş, 2009, s. 517), İM nüshalarında bulunmamaktadır.

⁴⁷ Bu beyitten sonra gelen TM'deki “Semâvât içre me'mûmî melâik / Kudûmiyle müşerrefdir erâyik” beyti (Demirtaş, 2009, s. 517), İM nüshalarında yer almamaktadır.

⁴⁸ Metinde bu kelimedden önce yer alan “külli” kelimesi hem anlamı hem de vezni bozmaktadır. Nitekim TM'deki mısradaki bu kelime (Demirtaş, 2009, s. 517) yoktur.

⁴⁹ Eserde “kâmî-kâre” şeklinde yazılmış bu kelime anlam ve vezin bakımından “kâmkâra” olmalıdır. Nitekim TM'de de “kâmkâra” (Demirtaş, 2009, s. 517) şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰ Bu beyitten sonra gelen TM'deki “Garaz ihşâ-i envâ'-ı ni'amdır / Beyân-ı ni'met-i ehl-i keremdir” beyti (Demirtaş, 2009, s. 517), İM nüshalarında bulunmamaktadır.

Bu naattan sonra müellif sözü devrin padişahı Sultan Süleyman'a getirir. 11 beyitten (17-27. beyitler) meydana gelen bu kısmın ilk iki beyitinde müellif, onun gibi bir hükümdarı bahşettiği için Allah'a şükreder. Ardından padişahın vasıflarından bahsederek onu övmeye başlar. Müellif, padişahı, *nûr-ı mu'azzam* terkihiyle ifade etmek suretiyle istiare; yine padişahı, İskender ve Süleyman peygamber gibi şahsiyetlere benzeterek de teşbih gibi edebî sanatlar kullanmıştır.

- 17 Hezârân minnet ol Hayy ü Kerîme
İlâhün vâhidün Rabbün kadîme⁵¹
- 18 Cihâna bahş idüp nûr-i mu'azzam
Virüpdür Rûm'a bir şâh-ı mükerrerem⁵²
- 19 Hümâ-cây u Sikender-mertebetdir
Hümâyûn-baht Süleymân-menziletidir
- 20 Kapusu bendesi Dârâ vü Cem'dir
Kevâkib askeri encüm haşemdir
- 21 Yemen şâhı Arab sultanıdır hem
Habeş ikliminün hâkânıdır⁵³ hem
- 22 Diyâr-ı Mısır [u] Şâm'un⁵⁴ serverîdür
Hidîv-i Rûm u Mağrib dâveridür
- 23 Şimâl-i deşt-i Kıpçak'un⁵⁵ penâhı
Haleb Bağdad u Basra pâdişâhı⁵⁶
- 24 Beligrad [u] Rodos'un fâtihidür
Budîn [ü] Engurus'un fâtihidür
- 25 Ber ü bahr-i⁵⁷ cihânun hâkimidür
Harem, Kudus⁵⁸ ü Ka'be hâdimidür
- 26 Süleymân-ı zamândur haşmetiyle
Cihân fermân yeridür⁵⁹ devletiyle
- 27 Acem iklimine çekdi 'alemler
Adû-yi dîne⁶⁰ virdi çok elemler

⁵¹ "İlah-ı vâhid Rabb-i kadîme" (Demirtaş, 2009, s. 517).

⁵² Bu beyitten sonra gelen **TM**'deki "Nevâle şânına lutf u keremdir / Atâ-bahş ve şeh-i vâlâ-himemdir" beyti, **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

⁵³ Metinde "cânânıdır" şeklinde geçen bu kelime, anlam gereği **TM**'de de yazıldığı gibi (Demirtaş, 2009, s. 518) "hâkânıdır" olmalıdır.

⁵⁴ Metinde "Mısır şâhın" olarak geçen kelimeler anlam ve vezin gereği **TM**'de de geçtiği gibi (Demirtaş, 2009, s. 518) "Mısır u Şam'un" olmalıdır.

⁵⁵ "Şimâl ve deşt-i Kıpçak'un" (Demirtaş, 2009, s. 518).

⁵⁶ Bu kelime metinde "pâdişâhıdır" şeklinde geçmişse de kafiye gereği "pâdişâhı" olmalıdır. Nitekim **TM**'de de "pâdişâhı" olarak (Demirtaş, 2009, s. 518) geçmektedir. Bu beyitten sonra gelen **TM**'deki "Karaman ve Filistin hüsrevidir / İrakeyn ol şehin iki evidir" beyti (Demirtaş, 2009, s. 518), **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

⁵⁷ Metinde "bahre" olarak geçen bu kelime anlam ve vezin gereği "bahr-i" olmalıdır. Bu kelime **TM**'de ise "bahr ü" (Demirtaş, 2009, s. 518) şeklinde geçmektedir.

⁵⁸ "Harim-i Kuds" (Demirtaş, 2009, s. 518).

⁵⁹ "Fermân-beridir" (Demirtaş, 2009, s. 518).

⁶⁰ Metinde "bî-dîne" olarak geçen bu kelime anlam ve vezin gereği "dîne" olmalıdır.

Turkish Studies

17. *Ezelî, tek, Hayy ve Kerîm olan Rabbimize binlerce şükürler olsun.*
18. *Cihana muazzam bir nur bahş ederek, Anadolu'ya kerim bir padişah verdi.*
19. *(O) Hüma kuşu gibi yüksek bir yerde ve İskender'in mertebesinde, kutlu baht ve Süleyman peygamberin makamına sahiptir.*
20. *Dârâ ve Cem kapısında hizmetkârdır; gezegenler (onun) askerleri, yıldızlar (da onun) hizmetkâridir.*
21. *O, hem Yemen'in şahı, hem Arapların sultanı ve hem de Habeş ülkesinin hakanıdır.*
22. *Mısır ve Şam diyarının reisi, Anadolu'un hıdivi ve Mağrib'in hükümdarıdır.*
23. *Kıpçak çölünün kuzeyinin koruyucusu, Haleb, Bağdad ve Basra'nın pâdişâhidir.*
24. *Belgrad, Rodos, Budin ve Macaristan'ın fâtihidir.*
25. *Dünyanın kara ve denizlerinin hâkimi; Harem, Kudüs ve Kabe'nin hizmetçisidir.*
26. *Haşmetiyle zamanın Süleyman'ıdır. Cihan onun saadetle ferman verdiği yerdir.*
27. *Acem ülkesine alemler çekti (savaş açtı) ve din düşmanlarına çok elemeler verdi.*

Padişahın övgüsünü içeren kısımdan sonra mesnevinin son kısmı gelmektedir. Müellif bu kısımda, söz ile saltanat arasında teşbih yapılarak sözü, mana ülkesine düzen veren bir padişaha benzetmiştir (*Me'ânî tahtına şâh it kelâmı / Sühen iklimine virsün nizâmı*). Müellif bu bölüme, eseri niçin telif ettiğini açıklamakla başlamıştır:

- 28 Nişânî bast idüp ferş-i rivâyet
Sefer ahvâlini eyle hikâyet
- 29 Kalem çek safha-i devr-i zamâne
Ola ibret gören⁶¹ sâhib-kırana⁶²
- 30 Lisân-ı hâmeye⁶³ nutk u beyân vir
Hüner ehline gevher armağan vir
- 31 Ma'ânî tahtına şâh⁶⁴ it kelâmı
Sühan iklimine virsün nizâmı
- 32 Cihân gûşına ola⁶⁵ gûşvâre
Nazar ehli ide dâ'im⁶⁶ nezâre⁶⁷
- 33 Ola mahbûbı erbâb-ı yakînün
Gözine hâr ola her ayb-bînün⁶⁸

⁶¹ Metinde “gürz” olarak geçen bu kelime anlam gereği **TM**'de geçtiği gibi (Demirtaş, 2009, s. 518) “gören” olmalıdır.

⁶² Bu beyitten sonra gelen **TM**'deki “Lisân-ı hâmeden söyler terâne / Füsûn u sihr ola ehl-i nişâne” beyti, **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

⁶³ Metinde “hâmiye” olarak geçmektedir.

⁶⁴ Metinde “şâd” olarak geçen bu kelime, anlam gereği **TM**'de yazıldığı gibi (Demirtaş, 2009, s. 518) “şâh” olmalıdır.

⁶⁵ “olsun” (Demirtaş, 2009, s. 518).

⁶⁶ Metinde bu kelimedden sonra gelen “anı” kelimesi vezni bozduğu için çıkarıldı.

⁶⁷ Metinde “nezzâre” olarak geçen bu kelime vezin gereği “nezâre” olmalıdır.

⁶⁸ Bu beyitten sonra gelen **TM**'deki “Cemâli cilve virsün tab'-ı ehle / Yüzün gösterme yâ Rabb ehl-i cehle” beyti (Demirtaş, 2009, s. 518), **İM** nüshalarında bulunmamaktadır.

28. (Ey) Nişanı! Rivayetler yaygısını ser ve bize seferde yaşananları anlat.
 29. Zamanın safhalarını anlat ki hükümdarlara ibret olsun.
 30. Kalemine güzel bir söyleyiş ver, hüner ehline mücevhet armağan et.
 31. Kelâmını mânaların tahtına padişah eyle ki söz ülkesine düzen versin.
 32. (Sözlerin) dünyanın kulağına küpe, bakanların da gözlerine gözlük olsun.
 33. İlim sahiplerinin sevgilisi, ayıp aracılarının gözlerine diken olsun.

Yukarıda da bahsedildiği üzere SN nüshalarının girişinde yer alan şiir (Yıldız, 2013, 69-70. Krş. Demirtaş, 2009, 93-94), İM nüshalarında yer alan yukarıdaki şiirden hem hacim hem de konu bakımından farklılık arz etmektedir. Hacim bakımından İM nüshalarında yer alan şiirin üçte biri (11 beyit) kadar olan bu şiir, sadece padişahı öven bir kaside hüviyetindedir. *Kaside-i li-münşihi* başlığı altında yer alan bu şiirde müellif, Kanunî Sultan Süleyman'dan bahsetmektedir. Bu bölümde aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır.

- 1 Arabun şâhı-durur hâdim-i iklim-i Harem
Tutuban Rûm-ilini emrine râm oldı Acem
- 2 Kuldur taht-ı Irak-ile Acem'de iki şâh
Dögilür tabl u nekkâre çekilür tûğ u 'alem
- 3 Yemen ü Mısır ile Şam'ı virüben çâkerine
Habeş ü Zengî ider birbirine hayl u haşem
- 4 Kırım'un hânı çeker ra'yet-i feth âyetini
Leh ü Ceh Rus ilinin banı olur 'abd ü hadem
- 5 İremez haşmet ü câhına Ferîdûn u Kubâd
Göremez şevket ü dârâtını Dârâ ile Cem
- 6 Biri zâbit birisi kâtı'-ı a'nâk-ı adüvv
İki hizmet gözedür bendesidür tîğ u kalem
- 7 Şeref-i ni'met-ile müğtenim âsûde cihân
Dürr-i deryâ-yı sehâ gevheridür bahr-ı himem
- 8 Keff-i dür pâşına dense yeridür bahr ile kân
Kad-ı bâlâsına hil'at yaraşur lütf u kerem
- 9 N'ola tâbân ola tab'ı vire her cânibe nûr
Biri mihr ü birisi meh gibidür hulk u şiyem
- 10 Olalı adli şubân mülket-i İslâma bugün
Barışur bâzla tîhû gezişür gürg ü ganem
- 11 Komadı zâlîme kahrı kılıcı zerre mecâl
'Adem iklimine dek kaçdı gidüb şâh-ı sitem

1. O (Kanunî), Harem bölgesinin hizmetçisi, Arapların padişahıdır, Rumeli'yi zabtetmiş, İran'ı da kendine tabi kılmıştır.

2. Irak ve Acem'in padişahları onun kuludur, (kapısında) davul ve nekkâre çalınır, tuğ ve alem çekilir.

Turkish Studies

3. Bir kuluna Mısır, Şam ve Yemeni; bir diğerineyse Habeş ve Zengileri mâiyet olarak verir.

4. Fetih nişanı olan sancağını Kırım Hânı taşır. Leh, Çek ve Rusların beyleri onun kulu ve hizmetçisi olur.

5. Onun makam ve haşmetine Feridûn ve Kubâd bile ulaşamaz. Şan ve şevketini Dârâ ve Cem bile görmemiştir.

6. Kalem onun kaydedici hizmetkârı; kılıç ise düşmanın boyunlarının kesici hizmetkârıdır.

7. Onun verdiği nimet şerefiyle âlem ganimetlenmiş ve mutlu olmuştur. Cömertlik denizinde incisi, onun himmetlerinin cevheridir.

8. Onun inci saçan avucuna (inci çıkarılan) deniz ve maden ocağı dense yeridir. Uzun boyuna hil'at olarak lütuf ve kerem yakışır.

9. Onun yaratılışı parlansa ve her yana nur saçsa buna şaşılmaz, zira onun tabiat ve huyu ay ve güneş gibidir.

10. Adaleti İslâm mülküne çoban olalıdan beri doğanla çil kuşu; kurt ile koyun barışık yaşamaktadır.

11. (Onun) kahrının kılıcı zalimde zerre kadar derman bırakmadı; zulüm şahı yokluk ülkesine kadar kaçtı.

b. Seferin Sebebi ve Sefer İçin Yapılan Hazırlıklar⁶⁹

Celalzâde seferin sebebinden bahsederken, padişahın aslında Macaristan (Üngürüs) üzerine sefer yapmak niyetinde olduğunu, ancak Rodos meselesi aciliyet kesbedince takdim tehir yaparak, Rodos seferine öncelik verdiğini ifade etmektedir. “Sanâyi’-i keşîde sâhib-i bagal”, “ulûm-i deryâda dekâyik-bîn fûnûn-i bahrde mâhir”, “şecâ’at u şehâmet ile ma’rûf korsanlar” olarak vassettiği Rodos şövalyelerinin “kat’-ı tarîk idüb, ferîk-i tüccâra envâ’-ı hasâret ve müsâfirân-ı bahrı nehb ü gâretden” geri kalmadıklarından dolayı, sonraki bir tarih için planlanan seferin öne çekildiğini ifade etmektedir. Yine müellif sağlamlığı ile ün yapmış olan Rodos Kalesi’ni üs edinmiş olan korsanların birçok adada daha böyle sağlam kaleleri olduğunu, “ehl-i İslâm’a dâyimâ zarar u gezend kasdına sefâyin-i deryâ-peymâ ile sahra-yı bahrı geşt idüb, memâlik-i İslâmîyye’den bir ferdi berr-i Mısır’a ubûr iden tüccâr ü hüccâc gemilerini deryâdan geçirmeyüb, darbe-i tob-ı gark-âşûb ile şikest eyleyüb darb-ı dest-i müslümânları esîr eyleyüb ebrâr ve ahrâra eglâl-ı sikâl ile izlâl ü tahkir” ettiklerini dile getirdikten sonra sözü şiirin diline bırakır. **Kıt’a**⁷⁰ başlığı altında verdiği ve yedi nüshada da yer alan iki beyitte müellif, “korsanların boyun ve ayaklarına zincir vurduğu birçok seyyidi esir ettiğini; birçok kadın, erkek, kız ve çocuğun maruz kaldıkları dayanılmaz bela ve zulümlerden dolayı neredeyse din değiştirecek raddeye geldiklerini” söylemektedir. Aruzun fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün kalıbıyla yazılan kıtada müellif kâfir ve mü’min kelimeleriyle tezat sanatlarını kullanmıştır.

Niçe sâdâtı esîr eyleyüp ol kavm-i dalâl
Geçürür gerdene zincîr ayağa bend-i sikâl

Çeküp envâ’-ı belâ kâfir olur mü’min iken
Niçe ebkâr u benât ü niçe etfâl ü ıyâl

⁶⁹ Demirtaş, 2009, 94; Yıldız, 2013, 72-75. Bu kısım **İM** nüshalarında sadece nesir olarak kaleme alınmıştır (Atçeken, 1966, s. 7-10).

⁷⁰ Nuriösmaniye (N) nüshasında “şî’r” olarak geçmektedir (vr. 2b).

Celalzâde, Rodos'a yapılan seferin gerekçesini, yarım asırlık süreçten bahsetmek suretiyle açıklamaya çalışmıştır. O, korsanların yukarıda bahsedilen saldırı ve tecavüzlerinin yeni olmadığını, eskiden beri bu tür faaliyetlerde bulduklarını, hatta II. Mehmed'in sorunu çözmek için Mesih Paşa'nın komutasında bir donanma gönderdiğini ancak başarılı olunamadığını, bunun da onların yenilmezlik unvanını âdeta pekiştirdiğini, öyle ki zirveye çıkan "*inâd u istikbârları ve dalâlet u tuğyânda isrârları*"ndan dolayı deniz yolunun neredeyse kapanma noktasına geldiğini belirtmektedir. Nitekim Çanakkale Boğazı'ndan dışarıya çıkamayan tüccarlar durumu padişaha arz edince, Kanuni Sultan Süleyman artık Rodos'a sefer yapmanın vakti geldiğini anlar ve "*sudûr-ı âsâf-re'ye tertîb-i umûr-ı gazâ ve tetmîm-i mühimmât-ı sefer-i nusret-efzâ için emr ü işâret*" buyurur. Buradan itibaren sözü şiire bırakan Celalzâde, "*gaza ve sefer kararının sevince neden olduğunu; bütün cihanın bu ilanla yankılandığını; yaşlı genç herkesin el açıp dua ettiğini; bu habere çok sevindiklerini; sefer için gerekli hazırlıklara başlandığını; silah, zırh, kılıç, balta, ok ve mızrakların ortaya çıkarıldığını*" dile getirir. Aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan kıtada müellif cebe, çevşen, tîr, teber ve tîğ kelimeleriyle tenasüp sanatı yapmıştır.

Kıt'a-i li-münşihi⁷¹

Yine âvâze düşüp toldı sadâ ile cihân
Ki gazâyâ yönelür devlet-ile şâh-ı zemân

Açuben dest-i niyâz itdi du'â şeyh ile şâbb
Sevinüp kesb-i safâ eyledi hep pîr ü civân

Sefer esbâbı kamu yat u yarak itdi zuhûr
Cebe vü cevşen ve tîr ü teber ve tîğ ü sinân

Celalzâde devamla, sağlamlığı dillere destan kale için büyük hazırlıkların yapıldığını, büyük topların hazırlandığı; bunun için paraya kıyıldığını, hiçbir masraftan kaçınılmadığını, plânlanan hazırlıkların hızlı bir şekilde bitirildiğini söylemektedir.

c. Donanmanın İstanbul'dan Rodos'a Hareket Etmesi⁷²

Rodos'a yapılacak sefer, bir deniz seferi olduğundan, donanmanın yaptığı hazırlıklar ayrı bir önem taşımaktaydı. Zira sefere götürülecek neredeyse bütün mühimmat gemilerle taşındığı gibi Anadolu'dan Rodos ve civar adalara taşınacak asker de bunlarla sevk edilecekti. O yüzden gemilerin sağlam ve sayıca fazla olmasının yanısıra, bunlara konulacak asker ve mühimmat da büyük önem taşımaktaydı. Nitekim Eyüp'ten Beşiktaş'a kadar, deniz ve bütün kıyıları donanmayı oluşturan mavna, başarda, köke, barça, kadirga, kalita, kayık ve gemilerle dolup taşmıştı. Öyleki altın başlı sancaklar ve rengârenk bayraklarla donatılan, renkli direk ve gönderleri olan bu deniz taşıtları, kamışlık ve ağaçlık gibi görünmekteydi. Birbirine karışan tabl, nekkare, kös, zurna, nefir, asker, kürek, deniz sesinden dolayı, kevn ü mekân ve rûy-i zemîne dehşet hâkim olmuştu.

Sefere serdar tayin edilen vezir, âdet gereği Yalıköşkü'nde padişahın huzuruna çıkarak sancağı teslim alıp, kadirgasına biner. Sefere memur bütün görevliler de gemilerine binince demirler alınır, kürekler çıkar, yelkenler açılır, donanma harekete geçer. Yelkenlerini açan bu gemileri denizin yüzüne serilmiş ipekler, yelkenlerini dağlara benzeten Celalzâde, renkli tasvirlerinin anlatımına nesri yetmeyince, sözü nazma verir:

⁷¹ Şi'r, N, vr. 3b.

⁷² Demirtaş, 2009, s. 98-99; Yıldız, 2013, s. 78-82. Bu bölümdeki manzumeler İM nüshalarında (Atçeken, 1966, s. 11-13) yer almamaktadır.

- 1 Süfün ü yelken ile sîne-i deryâ pür olup
Yüridi devlet ile âsaf-ı sultân-ı güzîn
- 2 Toludur tób u tüfengden tışı her bir geminin
Kamu erbâb-ı gazâdan içi pür şîr-i gırîn
- 3 Ne gemi her biri bir ejder-i deryâ-güzerân
Nazar itsen görünür bir kara tağıydı hemân
- 4 İrüb en evc-i hevâya ucı küleklerinin
Sereni savb-ı semâ içre Süreyyâya karîn
- 5 Dümeninden ki hirâşende olur püşt-i semek
Düşirir mâhîlere lerze ider zâr u enîn
- 6 Kosa âhen denize lengerinin çengelini
Tutamaz nesne meger şâh-ı ser-i sevr-i zemîn

1. Deniz, gemiler ve yelkenler ile dolu olup o değerli sultanın veziri saadetle denizde ilerledi.

2. Her bir geminin dışı top ve tüfekte, içi ise gaza ehli nice aslanla doludur.

3. Öyle gemiler ki her biri denizde yüzen ejderha gibidir. Baksan (gözüne sanki) karada bir dağ gibi görünür.

4. Gemi direğinin üstündeki gözetleme yerinin ucu gökyüzüne değmekte, yelken direği de gökyüzündeki Süreyya yıldızına yakındır.

5. Balıkların sırtı dümeninden incinir. Balıklar, korkudan titreyip inlemeye başlar.

6. Eğer denize demir atsa çapasının çengelini hiç bir nesne hatta yeryüzü öküzünün başının boynuzu (bile) tutamaz.

Bu nazım parçasında müellif, Osmanlı donanmasının karşı konulmaz gücünden bahsetmiştir. *Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün* kalıbıyla yazılan manzumede müellif üçüncü beyitte gemileri ejderhaya benzeterek teşbih; dördüncü beyitte ise yelken direklerinin uçlarının Süreyya yıldızına yaklaştığı ifade ederek mübalağa gibi sanatlar yapmıştır. Yine son mısradaki, dünyanın bir öküzün boynuzları üzerinde olduğu inanişine da atıf da bulunmuştur.

d. Donanmanın Tasviri⁷³

Kurdoğlu Muslihiddin'in rehberlik ettiği donanma denizde ilerlerken, ansızın yapılacak bir saldırı ihtimaline yönelik tedbirler alınır. Yine arkadan olabilecek saldırılara karşı, birkaç büyük gemiye artçı kuvvet olarak görev verilir. Hareket hâlindeki donanmayı Celalzâde **Nazm** başlığıyla şu şekilde tasvir eder:

- 1 Şu kadar çokluk idi nâzır eger itse nazar
Geminin bir ucuna irmez idi medd-i basar
- 2 Düşüp önüne şitâb ile sabânın yelerek
Koylup bahre hemîn seyl idi eylerdi güzer

⁷³ Demirtaş, 2009, s. 101-102; Yıldız, 2013, s. 85. Bu bölümdeki manzumelerin **İM** nüshalarında bulunmadığına dair bk. Atçeken, 1966, s. 18-19.

- 3 Peh uçar mürğ idi her keşti-yi tâyir kim ana
Dümeni bâl ü per ü şeh-per olur feth ü zafer
- 4 İremez sür'at-i seyrine esüp bâd-ı vezân
Göz açınca niçe günlük yolu bir demde geçer

1. Bakanlar o kadar çoktu, ama ne kadar uzağa bakabilseler yine de bakışları geminin bir ucuna ulaşamazdı.

2. Sabâ rüzgârının önüne aceleyle düşen gemiler, denizde tıpkı sel gibi akmaya başladılar.

3. Uçan gemiler birer kuş gibiydi, ki ona kol kanat dümen, en uzun tüy de fetih ve zafer olurdu.

4. Rüzgâr onun (geminin) seyir süratine yetişemezdi. Göz açıp kapayınca kadar birkaç günlük yolu bir anda almış olurdu.

Bu manzum bölümde Celalzâde, donanmadaki gemileri konu etmiştir. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan manzumede gemiler yapıları, hızları ile söz konusu edilmiş ve rüzgâr ve kuşlar ile mukayese edilmiştir.

e. Padişahın Rodos'a Hareket Etmesi⁷⁴

Donanma yolda Sakız civarında iken, Kanuni de İstanbul'dan ayrılmaya hazırlanıyordu. **18 Receb 928/13 Haziran 1522** günü otağ-ı hümâyûn Üsküdar sahrasına kurulur. Celalzâde, önce padişaha eşlik edecek askerin hâlet-i ruhiyesini mısralara döker. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan manzumede askerin ve düşman askerinin durumu çeşitli teşbihlerle anlatılmıştır. Şair, "Askerin derya gibi çoştüğünü, kan denizinin düşman üzerine akmak için sabırsızlandığını; İstanbul'un içinin gaza ehli ile dolduğunu, büyük küçük binlerce insanın bu amaçla padişahın kapısına geldiğini; aslan, kaplan, panter, ejderi andıran her bir askerin kavga denizinde düşmanın gözüne bir timsah gibi görüldüğünü" dile getirir.

Yine çüş eyledi deryâ gibi âdem denizi
Cereyân itmege küffâr iline dem denizi

Tolup erbâb-ı gazâ ile Sitanbul'un içi
Dökilüp geldi şehin kapısına ulu kiçi

Kamusu şir-i ner ü ejder ü bebr ile peleng
Görinür ayn-ı adûda yem-i heycâyâ neheng

Otağın Üsküdar'a kurulmasından üç gün sonra Kanuni, **21 Receb 928/16 Haziran 1522** günü Üsküdar'a geçmek için saraydan ayrılır. Saraydan iskeleye kadar bütün devlet erkânı, kapıkulları ve hizmetliler hazır bulunduğu gibi İstanbul halkı da uğurlama törenini seyretmeye gelir. Kalabalıklar arasında yürüyen padişah sağa ve sola selam vererek ilerler. Celalzâde bundan sonra sözü şiire bırakır. "Uğurlamaya gelen âlimler, salihler, şeyhler ve fakihler hepsi el açıp dua ettiler. Padişahım, Allah'ın yardım ve zaferi daim olsun dediler. Toprağa yüz süren ehl-i safa sancaklarına fetih dilediler. O an yapılan dualar çok içten olmalı ki, Allah tarafından kabul edildi. Bu şekilde dualarla uğurlanan cihad ehli kaleye varacak ve gaza yapıpı küfür ocağını yıkacaktır"⁷⁵. Bu bölümde de şair aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbını kullanmıştır.

⁷⁴ Demirtaş, 2009, s. 102-103; Yıldız, 2013, s. 87. Bu kısımdaki manzumeler **İM** nüshalarında (Atçeken, 1966, s. 26-28) bulunmamaktadır.

⁷⁵ Demirtaş, 2009, s. 103-104; Yıldız, 2013, s. 88-90. Krş. Atçeken, 1966, s. 20-30.

Ulemâ vü sülehâ zâhid ü şeyh ile fakih
El açup çağrısuben hayli senâ eylediler

Topuna dâyim ola nasr u zafer pâdişehim
Uğurun onara Hak diyü du'âlar eylediler⁷⁶

Yüz urup hâke niyâz ile kamu ehl-i safâ
Şeref-i râyetine feth recâ eylediler

Ol dem ihlâsa karîn olmuş idi hâcet-i halk
Taraf-ı Hak'da kabûl oldu revâ eylediler

Ki varup kal'a-yı keyvân-bedene ehl-i cihâd
Yıkuben⁷⁷ küfür ocağını gazâ eylediler

Celalzâde, iskeleye varan padişahın, kendisi için hazırlanan kadırgaya binmesini tasvir etmek için nazım yerine nesri tercih etmesine rağmen anlatımdaki şiirsellik devam etmektedir: *“Devlet ü ikbâl ve tâli'-i hüccet-nevâl ile iskeleye varub ihzâr olınan hümâ-makarr kadırgaya hurşîd-i kudûm-i hümayûnları şeref ü ziyâ virüp, âftâb-sâye-i behçet-sermâyeleri âşiyâne-i devlet-mekâna pertev saldı. Ol kadırga güyâ bir sipihr-i sa'd-sitân⁷⁸ idi ki, cümle⁷⁹ mihr-i cihân-ârâyyla zînet ü tezyîn bulup, ya bir soffâ-i safâ-efzâ ve taht-ı nîk-baht-ı sa'âdet-nümâ idi ki, çehre-i tâbân-ı Süleymân-ı zemân ile reşk-i behişt-i berîn olmuşdı.”*

f. Sefer Esnasında Alınan Bazı Yerlerin Fethi Üzerine⁸⁰

Celalzâde, divan kâtibi olarak donanmayla birlikte gittiğinden padişahın Üsküdar ile Kütahya arasındaki güzergâhı hakkında fazla bilgi verememektedir. Ancak Kütahya'dan itibaren yine ayrıntılı bilgi vermeye devam etmektedir. Padişah **20 Şaban/15 Temmuz** günü Aydın'a varır. Müellif Aydın'ı, cennet hurisi olan Anadolu memleketinin hoş kokulu bir benine benzetir. Ordu Yenişehir kasabası civarındaki Menderes Nehri kenarında konaklar ve ovalar, tepeler, dağlar asker çadırlarıyla dolup taşar. Manzarayı seyreden müellifin ilham perisi yine teşrif eder. Ancak bu sefer manzarayı tasvir etmek değil derdi, kalem ve sözün kıymetine değindikten sonra bir müjdenin işaretini verir: *“Ey söz kalemi! Yine işitenin sevineceği taze bir haber veriyorsun. Yüzün söz mülkünün özü; ağzın, hayallerin anahtarı ve manaların dilidir. Hadi, gaza ve cihadın hallerini, dinin şerefini ve kâfirlere ceza hallerini anlat. Ta ki miskinlerin kanı ile neferlere sevinç gelsin ve müminlerin kalbine şevkle sürur verebilsin.”*

Yine bir tâze haber virüben ey kilk-i sühen
Sevinüp kesb-i safâ eyleye anı işiden

Dehenin kufl-i hayâlât ü ma'âni dilidir
Rûy-i anber-şikenin mülk-i sühen hâsılıdır

Di beyân eyle cihâd ile gazâ hâletini
Şeref-i dîni vü küffâra cezâ hâletini

Dem-i miskînin ile tâ gele enfâsa hubûr
Vire mü'min olanın kalbine şevk ile sürûr

⁷⁶ Bu mısra, şayet Funda Demirtaş tarafından sehven atlanılmadıysa, TM'de yoktur (Demirtaş, 2009, s. 104).

⁷⁷ “yakuben” (Demirtaş, 2009, s. 104).

⁷⁸ “sipihr-i sa'd-sitâre” (Demirtaş, 2009, s. 104).

⁷⁹ “cemâl” (Demirtaş, 2009, s. 104).

⁸⁰ Demirtaş, 2009, s. 105-106; Yıldız, 2013, s. 94-95.

Mesnevi-yi li-münşihî başlığını taşıyan manzume de aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Müellif “*ey kilk-i sühen*” seslenişiyile nida, ağız ile anahtar arasında benzerlik kurmak için teşbih sanatları kullanmıştır

Müellifin taze haber dediği müjde, sınır boyundan gelen İskaradin Kalesi'nin fethi (Demirtaş, 2013, s. 107-108; Yıldız, 2013, s. 95-98) ile ilgili haberdir. Nitekim hemen sözü oraya getiren şair, ayrıntılarını olayın kahramanlarından öğrendiği fethi, sanki oradaymışçasına resmetmekten kendini alamamıştır. İskaradin'in fethini, kaleme aldığı iki şiirle kayda geçiren müellif konuya önce olayın nasıl geliştiğini anlatmakla başlamıştır: Hersek Sancakbeyi Mahmud Bey, emrindeki kuvvetlerle Macar sınırında önemli bir kale olan İskaradin Kalesi'ni fethetmek için harekete geçer. Gaziler kaleye hücum ederken, durumu önceden haber alan Macarlar, kaleyi savunmak için harekete geçmiş, kuşatma sırasında baskın yapmaya kalkışmışlardır. Ancak onların baskın plânı Bektaş voyvodanın kahramanca mücadelesi ile sonuçsuz bırakılmış; çetin bir muharebeden sonra yenilen düşman kaçmaya mecbur kalmıştır. Bundan sonrasını müellif olayı bizzat görmüşçesine şiirselleştirir:

“*Müslüman ordusunun sağdan soldan saldırması üzerine münâfık askeri sindi. Düşman kanı ile renklenen dağlar ve ovalar, lalezar gibi görünüyordu. Tepelerin etekleri kâfir başları ile dolmuş, düşen ölülerin haddi hesabı yoktu. Gaziler cana layık nice güzelleri ganimet diye aldılar.*” *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezniyle yazılan bu şiirde müellif, düşman kanı ile renklenen dağları ve ovaları lâlezâra benzetererek teşbih yapmıştır.

Bir ugrudan idüben hamle hemân sağ ile sol
Sımsı ol demde münâfık çerisin hizb-i Resûl

Dem-i a' dâ ile rengîn oluben deşt ü cibâl
Görinürmüş kamu sahrâ yüzi hep lâle-i âl

Ser-i küffâr ile dâmânı tolup püştelerün
Yoğ imiş haddi vü oranı düşen küştelerün

Güzel oprûdelere mâlik olup ehl-i gazâ
Toyım olmuş tutulup niçe sanem câna sezâ

Voyvoda Bektaş'ın gayretleriyle elde edilen bu başarıda öldürülen düşman askerlerinin kelleleri kesilip mızraklara takılmış, burunları kesilip iplere dizilmiş, sancak ve bayrakları düşürülmüştür. Bu durum gazilere güç vermiş ve onların gayrete gelip kaleyi fethetmeleri sonucunu doğurmuştur. Etrafındaki yerlerle birlikte Osmanlı hâkimiyetine geçen kalenin burçlarına İslam bayrakları dikilmiştir. Fetih müjdesinin padişah ulaşmasını müellif **Nazm-ı li-münşihî** başlığı altında şu şekilde anlatır: “*Cihan padişahı fetih haberiyle sevindi. Onunla birlikte sevinen genç ve yaşlı herkes Allah'a el açıp niyazda bulundular: Devletin artsın ve daim olsun, eşiğinin toprağına büyük bereket müjde olarak erişsin! Düşman memleketinin gökkubbesi onun kahrıyla dolsun! Cihanı dize getiren kılıcıyla düşmana korku düşsün!*”

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezniyle yazılan bu şiirde müellif fetih müjdesini padişahın kendisine değil eşiğinin toprağına (eşiği hâkine) ulaştırarak mecaz-ı mürsel yapmıştır.

Haber-i feth ile şâd oldu yine şâh-ı cihân
Sevinip Hakka niyâz eyledi hep pîr ü civân

Didiler devlet-i şâhî ola efzûn dâyim
Eşiği hâkine müjde irişe fevz-i azîm

Tola âvâze-i kahrı ile iklim-i adû
Düşe şemşîr-i cihân-tâb ile düşmene bîm

Turkish Studies

g. İsyân Eden Dulkadirli Ali Bey'in Eleştirilmesi⁸¹

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere SN nüshalarının özelliklerinden birisi de âdeta son dakika gelişmeleri mesabesinde olan olayları içermesidir. Ana konusu Rodos'un fethi olmasına rağmen müellif, konu dışı olsa da, eş zamanlı olaylara yer vermeyi ihmal etmemiştir. Nitekim bu olayda da aynı husus söz konusudur. Muhasarayı anlatmaya devam eden müellif, burada bir parantez açıp, itaatsizlikte bulunan Dulkadirli Ali Bey gâilesinin deffi için üzerine Ferhad Paşa'nın gönderilmesini anlatmaya başlıyor. İki olay arasında bir bağ olmamasına rağmen müellif, İskaradin Kalesi'nin fethini müteakiben sözü isyan eden Şehsuvaroğlu'na getirir. Osmanlı padişahlarının iyilikte bulunduğu Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey, “*kemâl-ı servet ü iktidâr-nümâ ve şevket ü haşmet ile iştihâr*” bulmuş, muhtemelen ordunun seferde olmasını da fırsat bilerek isyan etmiştir. Her ne kadar kendisi âsi ise de gerçekte “*merd-i dilâver ü çâlâk, medâr u merkez-i dâyire-i idrâk*” birisi idi ve onu yenmek sanıldığı kadar kolay değildi. Ancak her güç sahibinde olduğu gibi, güç sarhoşluğundan kaynaklanan kibir, onun da en önemli zaafını teşkil etmekteydi. Öyle ki o, kapıldığı gururdan dolayı gaflete esir olmuş, hayatını hep böyle zengin, güçlü, kuvvetli ve zinde geçireceği zannına kapılmıştı. Onun, gelmesi kuvvetle muhtemel kötü sonunu müellif bir de şiir diliyle şöyle anlatır:

- 1 Niye mağrûr ola âkil bu cihân devletine
Nazar itmez mi aceb devletin âhir letine
- 2 Turalım âleme yek-ser olasın şâh-ı cihân
Dege mi âhir ana kim ideler hâke nihân
- 3 Gözin aç âkil isen bakma cihânın yüzine
Çeke gör kuhl-i basîret yine ibret gözine
- 4 Kadine hil'at ise devlet olur âriyeti
Alup anı birine dahı virir Hak ciheti
- 5 Nigerân olsa sana bir iki gün devlet ü câh
Sakın ana nazar-ı gaflet ile itme nigâh
- 6 İde Allahu Te'âlâ seni bir mülke müşîr
Sana lâyıık mı ra'ıyyet ola devrinde fakîr
- 7 Vire bâzû-yı tüvâna sana gâlib olasın
Ne revâdır zü'efâ zulmüne râğîb olasın
- 8 Yine emvâl-ı re'âyâyâ kavî zâlim olan
Ana tınmaya rızâ göstere mi hâkim olan
- 9 İrer ol hâkime nıkbet son ucu âhir-i kâr
Yazılır defter-i a'mâline ol rûz ü visâl

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezniyle yazılan bu şiirde müellif “*Nazar itmez mi?*” diyerek istifham; devlet kelimesini bir beyitte iki kez kullanarak tekrar gibi sanatlar yapmıştır. Şiiri günümüz diline şöyle aktarmak mümkündür.

1. *Akıllı insan bu dünya nimeti ile niye gururlanır ki? Görmez mi acaba dünya nimetinin-zenginliğinin son tokatını?*

2. *Cihanın tek hükümdarı olsan da sonuçta öleceğine göre bu gurura değer mi?*

⁸¹ Demirtaş, 2009, s. 108-109; Yıldız, 2013, s. 98-100.

3. Akıllı isen dünyanın geçici yüzüne bakma, ibret gözüyle bak.
4. Üstüne giyeceğin devlet elbisesi ödünçtür. Hak, onu senden alıp başkasına verir.
5. Sana bir iki gün zenginlik ve makam baksa da sen onlara gafletle bakma. Yani devletine ve makamına aldanma.
6. Allah seni bir devlete mareşal yapmışken, zamanında fakirlerin bulunması layık mıdır? Yani bu hâl sana yakışır mı?
7. Sana verilen güç ve kudretle zayıflara zulmetmen doğru mudur?
8. Halkın malı üzerinde zalim, kuvvetiyle hükmederse; hâkim olanın buna rıza göstermesi doğru mudur?
9. Er geç o da felakete maruz kalır ve kavuşma gününde (mahşerde) yaptıkları amel defterinde karşısına çıkar.

Neticede, kapıldığı gurur ve kibirden dolayı maruz kalacağı kötü akıbeti düşünemeyen Şehsuvaroğlu'nu yanındaki komutanları, askerleri ve tabileri birer birer kendisinden ayrılıp, Ferhad Paşa'ya gelir ve devlete itaatlerini bildirirler. Çocuklarıyla başbaşa kalan Şehsuvaroğlu, gerçeği anladığında artık iş işten geçmişti. Kendisine aklının alamayacağı nimet ve ikramlarda bulunan devlete isyan etmesinin cezası “defâtir-i i'mârına erkâm-ı memat” çektirmekle ödemiştir. Bu affedilmez hareketi sadece kendisinin değil, ailesinin ve hatta Dulkadirli ocağının da tamamen sönmesine neden olmuştur.

h. Donanmanın Kuşatma İçin Harekete Geçişinin Tasviri⁸²

Donanma Rodos'taki Bağça-i Cem denilen yere varır. Burada yapılan istişarede, adaya gelebilecek yardımı engellemek için donanmanın önemli bir kısmının burada bırakılmasına karar verilir. Geri kalan üç yüz kadar başarda, kalita ve kadirga, hafif yüküyle Mustafa Paşa'nın kumandanlığında kuşatmanın yapılacağı mıntıkaya doğru harekete geçer.

“Bir ip gibi sıralanmış herbir gemi altın başlı sancaklar, renkli alay bayrakları ve tuğlarla süslenmişti. Başından sonuna kadar servi gibi gümüş gönderlerden dolayı deniz âdeta fidanlığa dönüşmüştü. Bahrî siperlerinden dolayı birer hisara benzeyen bu gemilerdeki gaziler, harbi sabırsızlıkla bekleyen birer aslan gibiydiler”. Müellifin canlı ve renkli tasvir için mensuren sarfettiği bu cümlelerindeki şiirsellikle nazma geçişe hazırlık yaptığı çok açıktır: “Zamanın çadircısı denizde şahın gemileri ile yürüyen acayip çadırlar kurdu. Her geminin arkası feleğin tahtı üzerinde idi. Gemilerin içleri de savaş için gerekli asker ve malzeme ile doluydu. Geminin direkleri üstündeki gözetleme yerleri niyaz keşkülüdür ve Hakk'a baş açıp fetihler için dua eder.”

Süfün-i şâh ile bahre yine hayyâm-ı zamân
Yasayup kurdu acîb haymeleri lîki revân

Kıçı her bir geminin taht-ı felek-rif'at idi
İçi pür ceş-i kazâ rezm-i kader kudret idi

Diregi üstüne külekleri kecgül-i niyâz
Baş açup Hakk'a fütûh için ider arz-ı niyâz

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezniyle yazılan bu şiirde müellif birinci beyitte gemileri yürüyen çadırlara benzeterek teşbih; gemideki kürekleri feth için dua eder vaziyette hayal etmesiyle teşhis sanatlarına yer vermiştir.

⁸² Demirtaş, 2009, s. 110-111; Yıldız, 2013, s. 101-103. Krş. Atçeken, 1966, s. 33-34.

i. Rodos Adası ve Kalesi'nin Tasviri⁸³

Eserinin bu kısmında müellif Rodos Adası'nı hem nesir hem de manzum olarak tasvir etmektedir. Tasvir için kullandığı nesrinin nazmı ile yarışacak üslup kıvraklığına sahip olduğunu söylemek herhalde abartı olmayacaktır:

“Cezîre-i Rodos güyâ çehre-i zîbâ-yı deryâda bir hâl-i anberîn veyâ sahra-i zemînde âb içre konulmuş bir halka-i engüşterîndir ve âb ü hevâsı nesîm-i sabâ-veş dil-gîr ü dil-keş ve fezâ-yı⁸⁴ gülzâr-ı behîşt mânendi hurrem ü hoş ve mizâcî tünd-i bâd-ı şitâdan ma'füvv ve serv gibi âzâd ve fasl-ı tâb-sitânu şiddet-i harâretten masûn kemâl-i i'tidâle mu'tâd, hâki anber sirişt ve arzı güyâ hadîka-i firdevs veyâ ravza-i behîşt” (Deryanın gümüş yüzünde bir anber kokulu ben, su içine konulmuş bir yüzüğü andıran Rodos Adası, havası yumuşak, hoş esintili, gönül çekici; bitki örtüsü cennet bahçesini andıracak türdendi).

Müellif anlatımın tam da bu noktasında, manzumelerdeki ahengi aratmayan bu şiirsel ifadeleri manzum olarak ifade etme ihtiyacından ziyade, nesirden nazma geçişin kalemi için ne kadar kolay olduğunu göstermek amacıyla, sözü birden yarıda kesip, nefes alma kolaylığında nazma geçiş yapmaktadır:

- 1 Ne yere nâzır olursan görünür serv ü semen
Döşeyüp lâle vü gül her tarafı sebz ü çemen
- 2 Ağacı nâr u turunc u bih ü limon u çenâr
Giyehi sünbül ü reyhân u mugannîsi hezâr
- 3 İçi her gülşenin[in] yapılı bir havz-ı latîf
Tolu ezhâr ile her cânibi bir cây-ı şerîf
- 4 Suları mâ-i ma'în çeşmeleri âb-ı hayât
Bitirür toprağı zer-ma'den[i] envâ'-ı nebât

1. Nereye bakarsan servi ve yasemin görünür. Her tarafı lâle ve gül ile sebze ve çimen döşenmiştir.

2. Ağacı nar, turunç, ayva, limon ve çınar; taze otları sümbül, reyhan ve şarkıcısı bülbüldür.

3. Her gül bahçesinin içinde hoş bir havuz yapılmıştır. Her tarafı güzel bitkilerle dolu şerefli bir yerdir.

4. Suları temiz akarsu, çeşmeleri hayat suyudur. Toprağı altın madeni gibi türlü çeşit çeşit bitkiler bitirir.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezniyle yazılan bu şiirde müellif ilk beyitte servi, lâle ve gül gibi kelimelerle tenasüp; son beyitte toprağı türlü bitkiler veren bir altın madenine benzeterek teşbih yapmıştır. Müellif, bu manzum anlatımdan sonra, nazmı aratmayacak bir üslupla tasvire nesir olarak devam etmektedir:

“Evzâ'-ı garîbe vü etvâr-ı acîbede âlî kubbeler ser-efrâz kemerler ile binâ olunmuş musanna' deyrler ve kenîştler ve kenisalar ki, der ü dîvârları tîlâ-yı zerrîn ve nukûş-i lâciverd-âyîn, hezâr hezâr sûver-i temsîlât ile reşk-nigâr-ı hâne-i⁸⁵ Çin idi. Asl-ı şehir kenâr-ı bahrde vâki' olub, bânisi ulûm-i hendesede mâhir u kâmil olub, hisârını bir vecihle temhîd eylemiş ki, cevânib-i

⁸³ Demirtaş, 2009, s. 112-113; Yıldız, 2013, s. 106.

⁸⁴ “fezâsı”, (Demirtaş, 2009, s. 112).

⁸⁵ “âyîne-i” (Demirtaş, 2009, s. 113).

erba'dan her ne cânibe düşmen müstevlî olursa, aslâ bir nesne hâ'yil olmayub, sâyir cevânibin mecmû'usu ana havâle olub, def'ine mutasaddî olub, kal'a dîvârı zemîn içinde muhteftî kılınub, taşradan nazar olunsa aslâ cihâd müşâhâde olunmayub bürûcının bir ucu görünür."

j. Kuşatma Esnasında Şehit Düşen Askerlerin Tasviri⁸⁶

Veziriazam Pirî Mehmed Paşa'nın itirazına rağmen, Ahmed Paşa'nın direktmesi üzerine hisar günlerce topa tutulur. Ancak çok müstahkem bir yapı olan kalede askerin girebileceği kadar gedik bir türlü açılmaz. Birçok defa sur açıldı zannıyla kaleye yapılan hücumlarda çok sayıda asker, kaleden atılan top ve tüfenklerden dolayı şehit düşer. Askerin maruz kaldığı tek sıkıntı bu değildi. Kale duvarlarına tırmanmaya başladıklarında, kaynamış katran, çivili tomruklar, oklar, mızraklar, mancınkla atılan taşlarla onlar ya acı çekerek ölmekte veya ağır yaralanmaktaydılar. Müellif, düşmanın Müslümanları azap çekerek öldürdüğünü zannettiğini, ama gerçekte ruhlarının rahmetle yoğrulmuş cennet göğüne yükseldiğini, meleklerin onlara cennet kapılarını açtığını söylemektedir. Ağır zayıyata uğrayan ordu, büyük bir hüznle şehit düşen arkadaşlarını defnetmekle meşgul olmuş, inanç ve tevekkülle Allah'a yönelmişlerdi. Müellif burada manzarayı şöyle resmetmektedir:

- 1 Şühedâ kabriyile saf bezeyüp rûy-i zemîn
Delinüp revzeneler açdı ana huld-i berîn
- 2 Şühedâ Hak yolına terk idüben cân ile başı⁸⁷
Kılıc üstüne düşüp eylediler kesb-i ma'âş
- 3 Şühedâ rezmi idi her tarafi handekinin
Şühedâ bezmi idi her tarafi handekinin
- 4 Şühedâ düşmen-i dîn ile savaş eylediler
Ni'am-i cânı revân eyleyüp aş eylediler
- 5 Şühedâ kanı ile handek-i küffâr-ı la'în
Gül-i hamr[â] ile gül-zâr-ı behişt idi hemîn

1. Yeryüzünde şehitlerin kabri için yanyana açılan pencereler, onlara mukaddes cennetin kapıları gibiydi.

2. Hak yolunda canlarını ve başlarını veren şehitlere, vuruşarak şehit düşmeleri onlara hayat verdi.

3. Hendeğin her tarafi şehitlerin cenk meydanı olduğu gibi aynı zamanda toplandıkları dost meclisiydi.

4. Din düşmanlarıyla savaşan şehitler can nimetlerini feda ederek ahiret azığı eylediler.

5. Lanetli kâfirlerin hendeki, kırmızı gülü andıran şehitlerin kanıyla tıpkı cennet bahçesine dönüşmüştü.

Şi'r-i li-münşihî başlığı altında yer verdiği bu şiirinde müellif, şühedanın şehit düştüğü hendeği cennet bahçesine benzeterek teşbih sanatı kullanmıştır.

k. Rodos'un Fethine Düşülen Tarihler⁸⁸

Bilindiği üzere İslam kültüründe olay ya da gelişmeler için tarih düşürmek yaygın bir gelenektir. Bu, ilgili olayın veya gelişmenin ebced hesabına göre mısra, beyit veyahut da ibare

⁸⁶ Demirtaş, 2009, s. 119-120; Yıldız, 2013, s. 119-120. Krş. Atçeken, 1966, s. 48-52.

⁸⁷ Metinde, bu kelimeden önce yeralan "ve" bağlacı, vezni ve anlamı bozduğu için çıkarıldı.

⁸⁸ Atçeken, 1966, s. 97; Demirtaş, 2009, s. 139; Yıldız, 2013, s. 157-158.

içinde yazılması suretiyle yapıldı (Karabey, 2011, s. 80). Kanuni'nin ikinci önemli seferi sonrası güçlükle alınan Rodos da devri için önemli bir tarihi hadise olduğundan, devrin bazı şairlerinin dikkatini çekmiş ve onları bu olay için tarih düşürmeye sevk etmiştir. Güçlü bir nâzım yeteneği olan Celalzâde'nin Rodos'un fethi için tarih düşürmemiş olması dikkat çekicidir. O, bu eksikliği, devri için önem arz eden bu olaya başkaları tarafından düşülen tarihlere yer vermek suretiyle gidermiştir.

Celalzâde, eserinin **İM** nüshalarında sadece bir tarih düşmeye yer vermişken, **SN** nüshalarında dört tarih düşmeye yer vermiştir. Onun verdiği bilgiye bakılırsa, bu tarihlerden ilkinin İstanbul'da yaşayan ve "*fâris-i meydân-ı nazm, hâris-i eyvân-ı fehm olub, arsa-i zekâ meydân tab'-ı çâlâkı, sahn-ı serâce-i fitnat, güzer-gâh-ı akl-ı derrâkı*" olan Divittar Mehmed Çelebi yazmıştır. Onun bu şiiri her iki gruptaki fetihnâmelerde de yer almaktadır.

Târîh

Hisâr-ı sa'b idi hısn-ı Rodos'un
K'iderdi kal'a-i gerdûna⁸⁹ tevbîh

Cihânın ittifâkı böyle idi
Ki koparmaya andan kimse bir mîh

Alındı seyf-i kahr ile denildi
Bihamdillâh Rodos feth oldu târîh

Rodos'un fethi hususundaki en maharetli tarih düşürme işlemi Mevlana Muhyiddin tarafından yapılmıştır. Nitekim müellif onu "*Zemânın Sehbân'ı, sâhib-i fazl-ı bî-sânî, fezâ'il bağının bülbül-i hoş-elhâm, ma'ârif-i gülsitânın tûtî-i şirîn-zebânî*⁹⁰ kemâlât u belâğatda nazîri kem-yâb, ma'âni-i bedî'a-ihirâ'ında kâm-rân u kâm-yâb idiler" şeklinde vasfetmektedir. Mevlana Muhyiddin, Rum Suresi'nde iktibas ettiği ayetin bir kısmını olan "*Yefreihü'l-mü'minune binasrillahi*⁹¹" ile feth tarih düşürdüğü gibi Farsça kaleme almış olduğu şu şiiri ile de aynı mısradaki üç değişik tarzda tarih düşmüştür:

Düş merâ hemdem-i dîrîneî
Goft ki, ey tab'-ı turâ men gulâm

Hîc şünûdî ki zi-yek mısra'î
Râste se târîh ber-âyed temâm

Goftemeş ez ki neşünîdem velî
Geşt müyesser be-fakîr in kelâm

Hest se târîh be feth-i Rodos
Fetheti mâ / feth-i etemm / feth-i tâm

Müteilün müfteilün fâilün vezniyle yazılan bu şiirin çevirisini şöyle yapabiliriz: "*Dün akşam eski bir dostum bana dedi ki: "Ey melekâne hizmetçi olduğum kişi! Hiç işittin mi ki, bir mısranın doğru tam üç tarih ihtiva ettiğini?" Dedim ki: "Hiç işitmedim. Ama bu fakire bu kelam müyesser olmuştur: Rodos'un fetih tarihi için üç tarih: Fetheti mâ / Feth-i etem / Feth-i tâm."*Son

⁸⁹ "eflâke" (Demirtaş, 2009, s. 139).

⁹⁰ "bebğâ-yı şeker-feşânî" (Demirtaş, 2009, s. 139).

⁹¹ "Müminler Allah'ın yardımına sevinirler". Rum Suresi'nin 4-5. âyetlerinden iktibâs edilen âyetin tamamı şöyledir: "Bir kaç yıl içinde... Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün, müminler de, Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Zira O, mutlak galiptir; sınırsız merhamet ve ihsan sahibidir." (Yıldırım, 1998, s. 403).

mısrada yer alan tarihlerin ebced hesabına göre toplamı: F (80) + T (400) + H (8) + T (400) + M (40) + Elif (1) = 929 olup Rodos'un fethinin tamamlandığı yıla denk gelmektedir.

Müellif, şairinin kim olduğunu bilemediği bir başka şiirin daha olduğunu belirtmektedir. “Hayli nâzik ve bî-nazîr” olarak nitelediği ve *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmış olan şiir şudur:

- 1 Şâh-ı gâzi itdi çün feth-i Rodos
Belki feth oldı kamu mülk-i fireng
- 2 Leşker-i dîn kande kim azm eylese
Feth ider ol demde anı bî-direng
- 3 Şâhid-i adl olmaya bu⁹² da'vâ yeter
Oldı târîh fâtihi-i mülk-i Fireng⁹³

1. Gâzilerin şahı Rodos'u fethettiği için belki bütün Frenk mülkü fetholmuştur.
2. Din askerleri bir yere (fetih için) yönelirse onu o anda vakit geçirmeden fetheder.
3. Bu dava adalete şahit olmaya yeter. (Rodos'un fethi için) “Firenk mülkünün fâtihi” tarih oldu.

Sonuç

XVI. yüzyılın önemli devlet adamlarından biri olan Celalzâde Mustafa Çelebi, aynı zamanda bir tarihçidir. Uzun süre birçok mühim devlet görevinde bulunan Celalzâde, bu süreçte bazı önemli eserler de telif etmiştir. Onun yazdığı eserlerden birisi de Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferini konu alan *Fetihnâme-i Cezîre-i Rodos* adlı eseridir. Eserin mevcut nüshalarını dil ve konuyu anlatım bakımından iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grubu oluşturan İÜ Kütüphanesi (TY, nr. 501, 833, 2599, 2628) ve Millet Kütüphanesi (Ali Emiri, nr. 289)'ndeki nüshalar daha sade bir dille ve daha erken bir tarihte kaleme alınmış iken, müellifin *Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*'in ilgili kısmıyla aynı olan ve ikinci grubu oluşturan nüshaların birisi Üsküdar Hacı Selim Ağa (nr. 757) diğeryse Nuruosmaniye (nr. 3170) kütüphanelerinde yer almakta olup, daha sanatlı bir dille kaleme alınmıştır.

Rodos Fetihnâmesi'nin özellikle ikinci grubunu oluşturan nüshalarda Celalzâde'nin, edebî maharetini yansıtmaya arzusunu görmek mümkündür. Olayları anlatımında, yer ve kişileri tasvirini konu alan mensur kısımlarda âdeta şiirimsi bir üslup kullanan müellif, eserinde sık sık değişik uzunluktaki manzum parçalara da yer vermiştir. Müellif özetle padişahı övme, seferin sebebi, sefer için yapılan hazırlıklar, donanmanın sefere çıkışı için yapılan tören, padişahın İstanbul'dan ayrılması ve sefer boyunca konakladığı menziller, fethedilen kalelerin tasviri, kahramanlık gösteren devlet adamlarını övme, ihmal veya ihanette bulunanları yerme, Rodos Adası ve Kalesi'nin özellikleri ve askerlerin kahramanlıklarını anlatmak amacıyla eserinde manzumelere yer vermiştir. Bir tarihi olayı konu almasına rağmen, müellifinin inşa ve edebî yeteneğini yansıtmaya bakımından Rodos Fetihnâmesi sadece bir tarihî eser değil, aynı zamanda bir edebî eser özelliği de taşımaktadır. Özetle söylemek gerekirse Rodos Fetihnâmesi, konu aldığı olay hakkında verdiği ayrıntılı bilgi ile tarihçilerin, dil ve üslubuyla da edebiyat tarihi araştırmacılarının ilgisini hak edecek bir eserdir.

⁹² Bu kelime vezni bozsa da anlam için gereklidir.

⁹³ Krş. Atçeken, 1966, s. 97.

KAYNAKÇA

- Aka, İ. (1981-1986). Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi. *Belgeler*, XI/15 (1981-1986), 5-22.
- Aksoy, H. (1995). Fetihnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. XII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 470-472.
- Aksoy, H. (1997). Tarihî Bir Belge ve Türk-İslam Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler. *İLAM Araştırma Dergisi*, II/2 (1997), 7-20.
- Aksoy, H. (2002). Türk Edebiyatı'nda Fetihnameler. *Türkler*, c. 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 800-805.
- Atçeken, Z. (1966). *Fetih-nâme-i Rodos*. Basılmamış Mezuniyet Tezi, nr. 4145. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Atsız, Ç.N. (1949). *Ahmedî, Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân, Osmanlı Tarihleri*, (Çiftçioğlu N. Atsız, Ed.), içinde (ss. 6-25). İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Birinci, N. (1988). *Sâlih Hayri, Kırım Zafernâmesi-Hayrâbât*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çevikel, N. (2000). Kıbrıs Fetihnameleri Hakkında Yeni Bir Gelişme: Avusturya Milli Kütüphanesi (Viyana) Fetihnamesi. *Üçüncü Uluslar Arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (13-17 Kasım 2000)*, (İsmail Bozkurt, Ed.) içinde (c. 1, ss. 65-86). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi.
- Çolak, A. (2015). Bahârî, Fetihnâme-i Üngürüs Adlı Eseri Ve Bu Eserden Hareketle Macaristan Fethinin Edebî-Tarihî Üslupla Anlatılışı, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/4 Winter 2015, p. 373-408, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7896> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.
- Decei, A. (1953). Un Fetih-nâme-i Karaboğdan (1538) de Nasuh Matrakçı. *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, içinde (ss. 113-124). Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Demirtaş, F. (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik*. Basılmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Erdoğan, M.A. (2004). Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1 (2004), s. 55-71.
- Erzi, A.S. (1950). Türkiye Kütüphanelerinde Notlar ve Vesikalar. *Belleten*, XIV/56 (1950), 595-647.
- Gökbilgin, M.T. (1963). Celâl-zâde. *İslam Ansiklopedisi*, c. III. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 61-63.
- Gül, M. (2013). Kanunî'nin Macaristan Seferine Işık Tutan Bir Eser: Enfü'l-Guzzât, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, p. 311-319, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- Gürbüz, M. (2015). Abdî'nin Zafer-nâme'si, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/16 (Fall 2015), p. 627-

670, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number:
http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8929, ANKARA-TURKEY.

- Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XL, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 80-81.
- Karacan, T (1991). *Sabit, Zafernâme*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kerslake, C.J. (1993). Celâlzâde Mustafa Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 260-262.
- Levend, A.S. (1966). *Gazavât-nâmeler ve Mihal-oğlu Ali Bey'in Gazavat nâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lewis, G.L. (1962). The Utility Of Ottoman Fethnames. *Historians of Middle East*, (B. Lewis-P.M. Holt, Ed.) içinde (ss. 192-196). London: Oxford University.
- Lewis, G.L. (1991). Fathnâme. *EI (The Encyclopaedia Of Islam-New Edition)*, c. II, Leiden: E.J. Brill, 839-840.
- Ménage, V.L. (1991). Djalâlzâde Mustafa Çelebi. *EI (The Encyclopaedia Of Islam-New Edition)*, c. II, Leiden: E.J. Brill, 400.
- Özcan, A. (2000). İdris-i Bitlisî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. XXI. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 485-488.
- Özcan, A. (2013). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar ve İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (2013) Bahar, 271-293.
- Pakalın, M.Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. c. I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pedani-Fabris, M.P. (1998). Ottoman Fethnames The Imperial Letters Announcing A Victory. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 13 (1998), 181-192.
- Redford, S. - Leiser, G. (2008). *Taşa Yazılan Zafer: Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnamesi = Victory in Inscribed The Seljuk Fethname on The Citadel Walls of Antalya, Turkey* (İ. Türkoğlu, Çev.). Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- TDEA, (1979). Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. III, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Üngün, S. (1965). *Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi*. Basılmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, S. (1998). *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Me'âli*. İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş.
- Yıldız, M. (2000). *Fetih-nâme-i Cezîre-i Rodos*. Basılmamış Yüksek Lisans Seminer Ödevi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, M. (2011). *Rodos'un Fetih Günlüğü: Fetih-nâme-i Cezîre-i Rodos*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Yıldız, M. (2013). *Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi (inceleme-metin)*. İstanbul: Libra.
- Yücel, Yaşar, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler: II. Osman Adına Yazılmış Zafer-nâme*, Ankara 1983.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yıldız, M. (2016). “Celalzâde Mustafa Çelebi'nin Rodos Fetihnâmesi'ndeki Manzumeler Hakkında Bir Değerlendirme / A Review on Piece of Verses in the Fathnâme of Rhodes of Djalâlzâde Mustafâ Celebi”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/6 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9416>, p. 103-132.